

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Zehra HAMARAT YARDIMCI

<https://orcid.org/0000-0002-2548-9602>

Dr. Öğr. Üyesi

zehra.hamarat@istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi

<https://ror.org/03a5qrr21>

Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi

Epics with Religious Themes: Armeno-Turkish Hayr Apraham Risalesi

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 15.11.2023

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 29.11.2023

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.12.2023

Atf | *Citation*

Hamarat Yardımcı, Z. (2023). Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2828-2886. <https://doi.org/10.34083/akaded.1391132>

Hamarat Yardımcı, Z. (2023). Epics with Religious Themes: Armeno-Turkish Hayr Apraham Risalesi. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 2828-2886. <https://doi.org/10.34083/akaded.1391132>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Zehra HAMARAT YARDIMCI | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Bu makalenin amacı Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış olan, dinî ve mistik bir içeriğe sahip eserlere dikkat çekmektir. Bu amaçla 19. yüzyılın sonunda Ermeni harfleri ile Türkçe yazılmış olan *Hayr Apraham Risalesi* ele alınmış ve bu risalede bulunan dört âşık tarzı destan içeriği bakımından incelenmiştir. Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesini, Hz. Yusuf kıssasını, Hıristiyan kozmogonisini ve Hıristiyan eskatolojisini konu alan bu destanlarda aktarılanların ana kaynağı *Kitab-ı Mukaddes*'tir. Bununla birlikte destanlarda anlatılanlar *Kur'ân-ı Kerim* kıssaları ve Osmanlı toplumu içinde yaşayan Müslüman Türklerin inançları ile de benzerlikler taşımaktadır. Ayrıca bu destanların Türk halk edebiyatı nazım tür ve şekli ile yazılmış olması ve yazarının amacının mutasavvif şairlerin şiir söyleme amaçları ile benzer olması da dikkat çekicidir. Bu makalede bütün bu durumlar göz önünde bulundurularak Ermeni harfleri ile Türkçe yazılmış olan, Türk halk edebiyatını form olarak örnek alan ve belli bir dinin kurallarını öğretmeyi veya bu kurallara karşı belli bir hassasiyet oluşturmayı amaçlayan eserlerin dinî-tasavvufî halk edebiyatı içinde değerlendirilebileceği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: âşık tarzı destan, Ermeni harfli Türkçe destan, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hıristiyan eskatolojisi.

Abstract

The article focuses on Armeno-Turkish script, particularly those with religious and mystical themes. Analyzing the Hayr Apraham Risalesi from the late 19th century, the study examines four epic narratives within it. These narratives revolve around prophet Abraham sacrifice, prophet Joseph's tale, Christian cosmogony, and eschatology, primarily drawing content from the Bible. Notably, these narratives also exhibit parallels with Quranic stories and the beliefs of Muslim Turks within the Ottoman society. The striking aspect lies in these epics' adherence to Turkish folk literary forms and styles, akin to the poetic expressions of Sufi poets. Considering these elements, the article posits that works inscribed in Turkish using Armenian script, aiming to impart religious teachings or foster sensitivity to certain religious principles, can be classified within the domain of religious and Sufi folk literature. This assertion underscores the multifaceted nature of these texts, reflecting both religious diversity and their alignment with the cultural tapestry of Turkish literary traditions.

Keywords: epic in the style of minstrels, Armeno-Turkish epic, prophet Abraham, prophet Joseph, Christian eschatology.

Giriş

Kökeni Türklerin en eski sanatkâr tipi olan ozanlara dayanan âşıklar, Osmanlı döneminde Türklerin bulunduğu hemen her yerde sanatlarını icra etmişlerdir. Balkanlarda Türk âşıklar ve o coğrafyada bulunan yerli sanatkârlar birbirini etkilemiş (Çobanoğlu, 2017),¹ Anadolu’da da benzer şekilde farklı etnik kimliklere sahip olmakla birlikte aynı kültür ve edebi birikim içinde yetişen sanatkârlar Türk diliyle çalıp söylemişlerdir. Bu noktada Türkçe âşık tarzı şiir söyleyen ve Ermeni harfleri ile Türkçe yazan aşuğlar ve onların üretimleri dikkat çekicidir. Bu şekilde çok fazla üretim ve üretici olduğunu Kevork Pamukciyan (2002; 2003), Turgut Kut (2003), M. Sabri Koz (1994; 1996; 2011a; 2011b) gibi araştırmacıların çalışmaları ortaya koymaktadır.

Âşık edebiyatı içinde başarılı şiirler söyleyen Ermeni aşuğlar bulunmaktadır ve bu aşuğların adları, şiirleri çeşitli antolojilere de kaydedilmiştir. Aşuğlardan bazılarının dinî bir kimliğe sahip olduğunu da görmekteyiz.² Sahip oldukları bu kimlik ise üretimlerinin içeriğini ve amacını etkilemektedir.

Bu makalede ele alınan Ermeni harfli Türkçe *Hayr Apraham Risalesi*’nin kim tarafından yazıldığı belli değildir; sadece kitabın sonunda “bendeyi Ovanes duacınız” ifadesi yer almaktadır. Risalenin yazılma amacı ise Hıristiyanlığın ideal bir şekilde yaşanması noktasında nasihat vermektir. Bunun için Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın, üzerinde büyük oranda uzlaştığı, benzer inanmalara sahip olduğu Hz. İbrahim’in oğlunu kurban etmesi ve Hz. Yusuf’un kuyuya atılmasını konu alan iki destana, ardından da dünyanın yaratılışını, sonunu ve ahiret hayatını konu alan iki destana risalede yer verilmiştir. Anlatılan olaylar belli bir kurgu dâhilinde aktarıldığı için âşık edebiyatının en uygun şekil ve türü olan destana başvurulmuştur.

Âşık tarzı destanı Özkul Çobanoğlu şu şekilde tanımlamaktadır:

Büyük bir çoğunluğu 11 ve 8 heceli koşma, çok az bir kısmı mani ve pek nadir olarakta divani şeklindeki örneklerine rastlanılan, 5 veya 7 dörtlükten aşağı olmamak şartıyla 130 hatta 150 kıta hacmindeki örnekleri mevcut olan, konu sınırlaması olmaksızın âşık tarafından destan yapmaya değer bulunan bir vak’ayı, bir cismi veya kavramı hikâye ederek anlatan ve sözlü kültür ortamında, âşığın ele aldığı konuyu anlatım tutumuna bağlı olarak geleneksel âşık havaları eşliğinde icra ettiği nazım türüne destan denilmektedir (Çobanoğlu, 2000, s. 3).

Destanların tür mü şekil mi olduğu konusu tartışmalı olsa da araştırmacıların çoğu destanı hem tür hem de şekil olarak değerlendirmektedir. Destanların belli âşık havaları ile söylendiği belirtilmektedir, ancak incelediğimiz destanların icrasına dair bilgi olmadığı için bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Şekil özelliklerine dikkat çekmek için bu risalede yer alan şiirleri destan olarak isimlendirdik. Bu şiirler

¹ Türk âşıkların Balkanlardaki etkilerine dair ayrıca bk. (Yıldırım, 1986).

² Hem din adamı olup hem de âşık tarzı şiir söyleyen Nihadi (Pamukciyan, 2003, s. 317) ve İsevi’yi (Pamukciyan, 2002, s. 119) burada örnek verebiliriz.

aslında amaçları bakımından, Anadolu'da din ve tasavvufu öğretmek için yazılan nasihatnamelere benzemektedir. O nedenle bu şiirlerin form olarak âşık tarzı destana benzediğini, dinî mistik bir içeriğe sahip olduğunu, icra amacı bakımından nasihatnameleri anımsattığını söylemek mümkündür.

*Hayr Apraham Risalesi'*ndeki destanların nasıl icra edildiğini bilmesek de âşıklık geleneği içinde dinî ahlaki destanların pek çok âşık tarafından söylendiği anlaşılmaktadır (Çobanoğlu, 2000, s. 68-69).

*Hayr Apraham Risalesi'*nde dinî ve mistik olayların hikâye edildiği bu destanları dinî tasavvufi halk edebiyatı içinde de değerlendirmek mümkündür. İslamiyet ve İslam mistisizmi ekseninde bir dinî tasavvufi metin üretimi söz konusu iken, aslında diğer taraftan da Türk dili ile Hıristiyan dini ve mistisizmi dâhilinde bir üretim söz konusudur. Kaldı ki bu tür eserler bu makalede ele alınacağı gibi sadece manzum olarak değil, mensur olarak da üretilmektedir. Ermeni harfli Türkçe ilahiler³, hagiografiler, peygamber kıssaları, temel dinî konularla ilgili soru cevap halinde yazılmış eserler buna örnektir. Üretilen Ermeni harfli Türkçe hagiografilerde Hıristiyan azizler ile Müslüman velilerin benzer keramet motiflerine sahip olduğu (Hamarat, 2021) görülmektedir. Kimi zaman ise aynı kutsal şahsın her iki din mensupları tarafından da farklı isimlerle sahiplenilmesi söz konusudur (Haslok, 2000, s. 43-44; Güzel, 2017). Bütün bu durumlar Ermeni harfleri ile Türkçe üretilen, dinî mistik yönü ağır basan, dinî anlamda bilgilendirmeyi amaçlayan eserlerin Türk halk edebiyatı içinde ele alınabileceğini göstermektedir ve bu makalenin amacı *Hayr Apraham Risalesi* örneğinde bu tür içeriğe sahip eserlere dikkat çekmek ve Türk dilinin örnekleri olan bu eserlerin Türk halk edebiyatı içindeki yerini belirlemektir. Ayrıca makalede söz konusu destanların Ermeni harfli Türkçeden Latin harfli Türkçeye aktarımı da gerçekleştirilmiştir. Ermeni harfli Türkçe metinlerin Latin harflerine aktarımında bir standart henüz belirlenemediği için bu makalede transkripsiyon sistemine başvurulmamış, ancak söyleyiş özelliğine müdahale etmemek kaygısıyla da metin günümüz Türkçesine yaklaştırılmamıştır. Metinlerde anlam karmaşası olmadığı sürece yazıma müdahale edilmemiştir.

Hayr Apraham Risalesi

Ermeni harfleri ile Türkçe yazılmış olan risalenin tam adı *Hayr Apraham ile Hovsep Keğetzigin Resalesi* şeklindedir. Risalenin kim tarafından yazıldığı belirtilmemiş, kitabın sonuna “bendeyi Ovanes duacınız” notu düşülmüştür. Risale 1894 yılında, İstanbul'da, M. Papazyan Matbaası'nda basılmıştır. Kitabın içeriği ve amacı kapakta alt başlık olarak şu şekilde verilmiştir:

Hayr Apraham'ın İsa'ya kurban itmesi, Hazreti Hagop'un oğlu Hovsep Keğetzig'in sabr-ı iman ile kahramanlığı, Dünya'nın kurulması ta nihayeti,

³ Arşivinde bulunan Ermeni harfli Türkçe ilahi kitaplarını paylaşma nezaketini gösterdiği için FeYZa Kirkoğlu'na teşekkür ediyorum.

Mahşer'in sureti, İnsan'ın ölümü ile mahşer divanının birden aşikâr olmasının üzerine beyitler, her insanın kulağına küpe tarzında takılacak bir nasihat.

Kitabın belli konular hakkında beyitler içerdiği söylene de kitap hece vezni ve dörtlükler ile yazılmıştır. Bu şiirler için beyit ifadesi kitabın içindeki alt başlıklarda da kullanılmıştır. Yazar beyit ifadesini burada edebiyattaki terim anlamıyla değil; daha geniş anlamda şiir yerine kullanmıştır. Dörtlük/kıta yerine beyit ifadesinin kullanılması Türk halk şiirinde yaygın bir durumdur.

Kitapta öncelikle Hz. İbrahim'in, oğlu İshak'ı kurban etmesi 88 dörtlükle anlatılmıştır. İkinci olarak Hz. Yusuf'un kuyuya atılması ve sonrasında Mısır'da yönetici olması 191 dörtlükle anlatılmış, ardından dünyanın yaratılışı ve sonu 71 dörtlük halinde anlatılmış, son olarak da 44 dörtlükle ahiret hayatına yer verilmiştir. Şiirler âşıkların belli olayları hikâye etmekte sıklıkla kullandığı destan nazım şekliyle yazılmıştır. Herhangi bir olayı uzun uzun tahkiye etme noktasında destanlar işlevseldir. Risalede yer alan destanların üçü 11'li hece ölçüsü ile biri de 8'li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Toplamda 94 sayfa olan risalenin 74-94 sayfaları arasında *Dünya Sonu ve Mahşer Divanı Hakkında Bazı Nasihatlar* başlığı altında Hayr Mer duasının Türkçesi yer almaktadır. Risalede ayrıca Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi, Hz. Yusuf'un bezirganlara satılması, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un karşılaşmaları, Hz. Âdem ile Havva'nın cennetteki yaşamı, meleğin sura üflemesi sahnelerini gösteren resmlere yer verilmiştir. Özellikle Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi ve Hz. Yusuf'un kuyuya atılıp sonrasında Mısır'da yaşadığı olaylar, Türk halk resminde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Hayr Apraham Risalesi'nin yazılma amacı dinî anlamda nasihat vermektir. Mukaddimede risalenin hem içeriği hem de amacı şu şekilde dile getirilmiştir:

Ya üç sıfatda bir Allahu tanıyan dindar Krisdian karındaşlarım, Cenabı Allah'a nasıl itikad ider isek, bu ömrden sonra vakı olacak diger bir ömre dahi öyle itikad itmeliyiz. Bu cihetle işbu kitabın mündericatu şu atidekilerden ibaret dir.

Evvela hayr Aprahamın emir hakka istinaden evladı İsağag'ı kurban itdiyi.

İkinci Hagop Nahabed'in oğlu Hovsep'in başından geçen belalere sabr ile tehammül idib, nayili ücret ve mükâfat olduğu.

Üçüncü dünyanın kuruluşundan ahrına kadar nakli.

Dördüncü inceden inceye düşünöldüyi halde bu ömrün kıssalığı ve ölümün vakt u saatının bilinmemezliyi.

İşte bunlar nakliyat ile nasihat makamında vasf u hikâye olunacak dır ki, bir hazen derunine giren ademin kendisine lazım olan meblağı alıb dışarı çıkdığı gibi, bu kitabı okuyan kimse dahi kendisine yarar ders u nasihatı anden ahz itse gerek dir (1894, s. 3).

Risalede yer alan destanlarda hece ölçüsü başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Yazar belli yerlerde kafiyeye uydurmak için Türkçe kelimelerde harf eksiltme yoluna gitmiş ve

bunu da kimi zaman belli bir işaretle göstermiştir. Türk halk şiirinde, ezgi ve ölçüye uydurmak amacıyla bu tekniğe sıklıkla başvurulmaktadır. Bununla ilgili risaledeki şu kullanımlar örnek verilebilir: nic olur, n'oldu, bekler'di, Hakk Taal', sağ'mış, nic etsin, huz'runa, kuy'nun.

Söz konusu destanlarda özellikle duygusal yoğunluğun olduğu yerlerdeki anlatım dikkat çekicidir. Türk halk şiirinde sıklıkla görüldüğü gibi bu destanlarda da belli duyguların anlatımında söyleşmelere yer verilmiştir. Hz. İbrahim evladını kaybedecek olmanın verdiği acı ile melekle söyleşir, Allah'a sitem eder, eşi Sara ve oğlu İbrahim'le uzun uzun konuşur. Hz. Yusuf kuyuya atıldığında kardeşleri ile söyleşir, gökteki kuşlara, dağlara, taşlara, yıldızlara hitap eder.

Hz. İbrahim'in Oğlunu Kurban Etmesi

*Hayr Apraham Risalesi'*nde öncelikle Hz. İbrahim'in, oğlu İshak'ı kurban etmesi olayı anlatılmaktadır. Hz. İbrahim kıssası *Kitab-ı Mukaddes*⁴ ve *Kur'ân-ı Kerim*'de⁵ benzer şekilde anlatılmaktadır ve inanışlar noktasında da benzerlikten söz etmek mümkündür. Ayrıca Hz. İbrahim, Türk folklorik anlatılarında⁶ da önemli bir yere sahiptir. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yerin Urfa'da olduğu inanışı özellikle Urfa ve civarında Hz. İbrahim'le ilgili anlatıların yaygınlaşmasını sağlamıştır. Denizli'den derlenen bir efsanede de Hz. İbrahim'in oğlunu kurban ettiği yerin Denizli civarında olduğu belirtilmektedir (Osan, 2006, s. 71).

Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi üzerine klasik edebiyat literatürü içinde yazılan eserlere⁷ (Akar, 2019) ve âşıkların söylediği destanlara da rastlanmaktadır ki Sümmani'ye ait olan ve 43 dörtlükten oluşan *Halil İbrahim ve Hazreti İsmail Destanı* (Kardeş, 1963, s. 29-35) ve Âşık Perveri'ye ait olan *Kıssai İsmail Destanı* (Gencosman, 1972, s. 516-522) *Hayr Apraham Risalesi'*nde yer alan destana, özellikle baba oğulun söyleşmeleri ve içerik noktasında benzemektedir. Ayrıca halk arasında bugün dahi çok yaygın olan ve "Ağlar Yakup ağlar Yusuf'um diye" nakaratlı ilahi de söyleyiş ve biçim bakımında *Hayr Apraham Risalesi'*ndeki destana oldukça benzemektedir.⁸

*Hayr Apraham Risalesi'*nde Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi kısmında olayların aktarımından ziyade duyguların ayrıntılı olarak aktarımı söz konusudur. Hz. İbrahim'in gördüğü rüya sonrasında melek ile söyleşmesi, Tanrı'ya uzun uzun sitem etmesi dikkat çekicidir. Hz. İbrahim'in hissettikleri, eşi Sara'nın evlat acısı, İshak'ın duyguları uzun

⁴ *Kitab-ı Mukaddes*'in şu basımına başvurulmuştur: *Kitab-ı Mukaddes: Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*. (2001). İbrani, Kildani ve Yunani dillerinden tercümedir. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Yayınları.

⁵ *Kur'ân-ı Kerim*'in şu basımına başvurulmuştur: *Kur'ân-ı Kerim ve açıklamalı meal*. (1993). Hzl. Ali Özek vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

⁶ Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi ile ilgili Dalaman'dan yapılan derlemeler için bk. (Turhan Tuna, 2010).

⁷ Bunların bir kısmının mesnevi olarak yazıldığı ve *Dâstân-ı İbrahim* adını taşıdığı Metin Akar'ın araştırmasından anlaşılmaktadır (Akar, 2019, s. 81-82).

⁸ Bu benzerliğe dikkatimi çeken Sayın M. Sabri Koz'a teşekkür ediyorum.

uzun anlatılır; İbrahim, Sara, İshak birbiriyle söyleşerek duygularını dile getirirler (1894, s. 5-19).

Risalede olaylar *Kitab-ı Mukaddes*'teki anlatıya uygun olarak kurgulanmıştır. Bir rüya ile oğlu Tanrı tarafından kurban istenen Hz. İbrahim oğlunu alıp istenilen yere gider ve orada oğlunu kurban edecekken Tanrı'nın başka bir kurban göndermesi ile olaylar biter (1894, s. 5-19).

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi ise şu şekilde anlatılmaktadır:

Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlat ver, dedi. İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi. Her ikisi de teslim olup, onu alını üzerine yatırınca: Ey İbrahim! Rüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu gerçekten, çok açık bir imtihandır, diye seslendik. Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik. (Saffat, 37: 100-107).

Ayetlerde de görüldüğü gibi Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi olayı ayrıntılı olarak anlatılmamaktadır. Kurban edilmek istenen çocuğun kim olduğu da ismi ile belirtilmemektedir. Saffat 112. ayette yani hemen ardından gelen ayette "İbrahim'e İshak'ı müjdeledik" ifadesinden hareketle kurban edilmek istenen çocuğun İsmail olduğu İslam âlimlerinin kimileri tarafından kabul edilmektedir. Aslında kurban olayında *Kitab-ı Mukaddes*'le *Kur'ân-ı Kerim* arasındaki en önemli fark da budur. *Kitab-ı Mukaddes*'te olaylar (Tekvin, 22: 1-19) *Kur'ân-ı Kerim*'den çok daha ayrıntılı anlatılmıştır ve risaledeki anlatım da *Kitab-ı Mukaddes*'teki anlatıma çok yakındır, sadece risalede duygusal yoğunluk çok daha güçlüdür.

Hz. Yusuf Kıssası

Hayr Apraham Risalesi'nde en uzun kısım Yusuf peygamberin anlatıldığı kısımdır. Yusuf kıssası *Kur'ân-ı Kerim*'de ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu kıssaya dayanan Yusuf ve Züleyha hikâyesi Müslümanlar ve Yahudiler başta olmak üzere pek çok toplumda ilgi görmüş, edebi olarak işlenmiştir. Türk edebiyatında da gerek mesnevi tarzında klasik edebiyatta olsun gerekse halk hikâyesi formunda halk edebiyatında olsun Yusuf ve Züleyha anlatıları bağlamında etkili bir yaratımdan söz etmek mümkündür. *Hayr Apraham Risalesi*'nde her üç dinde benzer şekilde anlatılan ve edebiyatta etkili olan Yusuf kıssasına yer verilmesi dikkat çekicidir.

Hayr Apraham Risalesi'nde ilgili destan, Hz. Yusuf'un rüya görmesi ile başlamaktadır. Rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini gören Hz. Yusuf, bu rüyayı babası Yakup'a anlatır. Yakup, Yusuf'u uyarır ve bu rüyayı kardeşlerine anlatma, seni kıskanırlar der. Ancak kardeşleri bu rüyayı duyar ve Yusuf'u öldürmek için plan yaparlar (1894, s. 20-21). *Hayr Apraham Risalesi*'nde, Yusuf'un gördüğü rüya olayı

Kitab-ı Mukaddes'te olduğu gibi değil *Kur'ân-ı Kerim*'de anlatıldığı gibi aktarılmıştır. *Kitab-ı Mukaddes*'te bu olay şu şekilde geçmektedir:

Ve yine başka ruya gördü, ve onu kardeşlerine anlatıp dedi: İşte, bir ruya daha gördüm; ve işte, güneş ve ay ve on bir yıldız bana iğildirler. Ve babasına ve kardeşlerine anlattı; ve babası onu azarlayıp kendisine dedi: Bu gördüğün ruya nedir? Gerçek ben ve anan ve kardeşlerin yere kadar sana iğilmek için mi geleceğiz? Ve kardeşleri onu kıskandılar; fakat babası bu sözü yüreğinde tuttu (Tekvin, 37: 9-11).

Kur'ân-ı Kerim'de ise *Hayr Apraham Risalesi*'nde olduğu gibi Yusuf rüyayı kardeşlerine değil babasına anlatır ve babası onu kardeşlerine anlatmaması konusunda uyarır. *Kur'ân-ı Kerim*'deki anlatı şu şekildedir:

Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm. (Babası:) Yavrucuğum! dedi, rüyayı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır (Yusuf, 12: 4-5).

Kıssanın devamında yaptıkları plan gereği Yusuf'un on kardeşi hayvan otlatmaya gider ve eve dönmekte gecikirler. Bunun üzerine Yakup, oğlu Yusuf'u kardeşlerine bakması için gönderir. Yusuf kardeşlerinin yanına gidince onu öldürmek için yakalarlar, Rupen adlı kardeşi Yusuf'u öldürmeyip kuyuya atmayı teklif eder. Kuyuya atıp kuyu başında bekleyen kardeşleri daha sonra kuyunun yanına gelen üç bezirgana Yusuf'u köle olarak satarlar (1894, s. 21-25).

Hayr Apraham Risalesi'nde kıssanın bu bölümü *Kitab-ı Mukades*'e uygun olarak anlatılmıştır (Tekvin, 37: 12-28). *Kur'ân-ı Kerim*'de ise farklı olarak kardeşlerin, babaları Yakup'u ikna edip Yusuf'u yanlarına aldıkları ve Yusuf'u kuyuya attıktan sonra bir kervandakilerin Yusuf'u bulduğu anlatılmaktadır (Yusuf, 12: 9-19).

Hayr Apraham Risalesi'nde anlatıldığına göre daha sonra bezirganlar, Bedapres'e Yusuf'u satar, Bedapres de Yusuf'u çok sevip Mısır'a götürür. Kardeşleri ise Yusuf'un gömleğini bir oğlak kanına bulayıp Yakup'a götürür ve Yusuf'u canavarın yediği yalanını Yakup'a söylerler. Bedapres, Yusuf'u çok sever. Bedapres'in karısı ise Yusuf'a âşık olur. Yusuf onun aşkına karşılık vermez. Kadın Yusuf'la zorla birlikte olmak için üzerine atıldığı anda Yusuf rubasını bırakıp kaçar. Kadın, Yusuf'a iftira atar. Bedapres karısına inanır ve Yusuf'u zindana attırır (1894, s. 24-30).

Kitab-ı Mukaddes'te *Hayr Apraham Risalesi*'nden farklı olarak Bedapres isimli kişinin zaten Mısır'da önemli mevkide bulunan biri olduğu görülmektedir (Tekvin, 37: 36). Onun haricinde anlatılanlar *Kitab-ı Mukaddes*'teki anlatılarla uyumludur (Tekvin, 37: 36; Tekvin, 39: 1-20). *Kur'ân-ı Kerim*'de ise en önemli fark Yusuf'un masumiyetinin kadının kocası tarafından bilinmesidir. Yusuf, masum olduğu bilindiği halde hapse atılmıştır (Yusuf, 12: 20-35).

Destanda anlatıldığına göre Yusuf zindana atıldığında başka iki kişi daha hapidedir; vekilharç ve kadehkâr. Bu iki mahpusun gördükleri rüya, Firavun'un gördüğü rüya ve

bu rüyaların Yusuf tarafından yorumlanması, sonrasında yaşananlar hem *Kitab-ı Mukaddes*'te (Tekvin, 40: 1-23; Tekvin, 41: 1-44) hem de *Kur'ân-ı Kerim*'de (Yusuf, 12: 36-56) benzer şekilde ve *Hayr Apraham Risalesi*'nden daha ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Bedapres'in karısı ile gelip Yusuf'tan özür dilemesi ise *Hayr Apraham Risalesi*'nde bulunan ve olayı daha dramatik hâle getiren bir ayrıntıdır (1894, s. 35). *Hayr Apraham Risalesi*'nde kadının suçunu itiraf etmesi *Kur'ân-ı Kerim*'deki anlatıma da uygundur. *Kur'ân-ı Kerim*'de Yusuf'un manevi mertebesi ortaya çıkınca kadın şu şekilde itirafta bulunmuştur: "Azizin karısı dedi ki: Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir." (Yusuf, 12: 51).

Bu arada Kenan ilinde de kıtlık başlar ve Yakup on oğlunu Mısır'a buğday almaya gönderir. Bünyamin babasının yanında kalır. Yusuf ve Bünyamin aynı anneden doğup öz kardeş oldukları için Yakup, Bünyamin ile teselli bulmaktadır. Kardeşleri Mısır'a Yusuf'un yanına gelince Yusuf onları tanır ama kardeşler Yusuf'u tanımazlar. Yusuf kim oldukları ve aileleri hakkında bilgi aldıktan sonra kardeşlerden Şmaron'u hapse atar ve size inanmıyorum, doğru söylüyorsanız Bünyamin'i getirin der. Buğdayı çuvalara koyar ve kardeşlerinden aldığı parayı da gizlice çuvalara geri koydurur, Bünyamin'i de getirmeleri için diğer kardeşleri gönderir. Yakup, Bünyamin'i göndermek istemese de bir şekilde ikna edip Bünyamin'i alır ve tekrar Mısır'a giderler. Yusuf, Bünyamin'i görünce kardeşlerinden gizli ağlar, kim olduğunu hâlâ söylemez. Yusuf sofrayı hazırlatır, kardeşlerine yemek yedirir. Sonra görevlilere kardeşlerinin çuvallarına buğday doldurmalarını ama Bünyamin'in çuvalına altın taşı koyup hırsız diyerek onu tutmalarını söyler. Görevliler onları durdurup Bünyamin'in çuvalında altın taşı bulurlar, kardeşleri Bünyamin'e kızarlar, o yapmadığını söylese de inanmazlar. Yusuf hırsızlık iddiası ile Bünyamin'i alıkoyup diğerlerini göndermek ister, ancak kardeşleri ağlayıp bırakmak istemezler. Şmaron ben kalayım Bünyamin gitsin, babam üzülür der. Yusuf burada ağlar ve kardeşlerine kim olduğunu bildirir, babasını getirmelerini ister. Bünyamin'i gönderir (1894, s. 36-44).

Kitab-ı Mukaddes'te küçük ayrıntılar hariç, hikâye hemen hemen aynı şekilde anlatılmıştır (Tekvin, 42-45). *Kur'ân-ı Kerim*'de Yusuf'un kim olduğunu diğer kardeşlerinden önce Bünyamin'e bildirmesi, Bünyamin'i kardeşleri ile birlikte göndermemesi, hırsızlık suçlamasını yaşanmadan önce Bünyamin'e haber vermesi gibi durumlar biraz daha farklı anlatılmakla birlikte kısaca temelde benzerdir (Yusuf, 12: 58-98).

Yakup, oğulları ile beraber Mısır'a gider ve Yusuf'a kavuşur. Yakup için bir konak yapılır, Mısır'da kıtlık yılları da biter, mutlu olurlar. Sonra Yakup'un ölümü anlatılır. Yakup öleceği zaman oğlu Yusuf'u görmek ister, Yusuf oğullarını alır ve babasının yanına gider. Yakup torunlarına dua eder ve ölür. Yusuf da 110 yıl yaşadıkdan sonra babasının yanına gömülmeyi vasiyet ederek ölür. Son dört dörtlükte yazar nasihat verir, bunlardan ibret alalım diyerek şiiri bitirir (1894, s. 44-52).

Kur'ân-ı Kerim'de bu kısım biraz daha farklı anlatılır. Yusuf, babası Yakup ve annesi ile Mısır'da kavuşur ve kısaca biter:

(Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin! dedi. Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur [...] (Yusuf, 12: 99-101).

*Hayr Apraham Risalesi'*nde ise Yusuf daha kuyuya atılmadan annesinin öldüğü anlaşılmaktadır ve aslında anlatıda bu durum, önemli bir duygusal yoğunluk sağlamaktadır. Destanda, annesinin olmaması, Yusuf'un öksüzlüğü ve bunun verdiği hüznün sıklıkla dile getirilmektedir.

Dünyanın Yaratılışı ve Sonu

*Hayr Apraham Risalesi'*nde üçüncü olarak dünyanın yaratılışı ve sonunu anlatan bir destan bulunmaktadır. Dünyanın Tanrı tarafından altı günde yaratıldığı, insanın balçıktan yaratıldığı, Hz. Âdem'in yaratılan ilk insan olduğu, Hz. Havva'nın onun kaburga kemiğinden yaratıldığı, cennetten kovuldukları Hıristiyan inancına uygun olarak anlatılmaktadır (1894, s. 53-65). *Kitab-ı Mukaddes*'te Tekvin bölümünde 1. ve 2. bablar boyunca hem dünyanın hem de insanın yaratılışı anlatılmaktadır ve risalede anlatılanlar *Kitab-ı Mukaddes*'te anlatılanlarla hemen hemen aynıdır.

Dünyanın sonu ise hem bu destanda hem de son destanda anlatılmıştır. Bu destanda özellikle insanların sağ ve sol yana ayrılarak ceza veya mükâfat görecekları ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

Ahiret

*Hayr Apraham Risalesi'*nde son olarak yer verilen destan ahiret hayatıyla ilgilidir. Destanda anlatılanlar Hıristiyan eskatolojik inanışlarından kaynağını almaktadır. Hıristiyanlıkta ve İslamiyet'te ise bu konuda bir inanç benzerliğinden söz etmek mümkündür. Sura üflenmesi ile ölümlerin mezarlarından kalkmaları, kıyametten önce güneş ve ayın sönmesi, yıldızların yere düşmesi, dağların yerinden oynaması, kıyametin kopması ve bununla birlikte insanların dirilip dünyadaki amellerinin karşılığını ceza ya da mükâfat olarak almaları, cennet ve cehennem varlığı her iki dine de ortak inanışlardır.

Destanda, ölümden sonra hayatın hak olduğu, ahirete ve cehenneme inanmayanların cezalandırılacağı, insanların dünyadayken yaptıklarının karşılığını ahirette alacakları sıklıkla tekrarlanmaktadır (1894, s. 66-73). Bu destanda önemli olan nokta ahiret anlatılırken dirilişe delil olarak sunulan Yedi Uyurlar anlatısına yer verilmesidir. *Kitab-ı Mukaddes*'te yer almayan ve Hıristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren Hıristiyan literatüründe önemli bir yer tutan bu anlatı (Karaoğlu, 2022) dirilişin delili olarak sunulmaktadır. Risalede, Ayasulak⁹ adı verilen yerde Ğegos isminde ahirete inanmayan

⁹ Eskiçağlarda Efes adı verilen, bugünkü adı Selçuk olan, Ortaçağ'da önemli bir ticarî ve dinî merkez olan şehir. Bk. (Emecen, 1991).

ve inananların da aklını karıştıran birinden bahsedilmektedir. Sonrasında yedi kişinin mağaraya girip üç yüz yıl uyuduklarına değinilmektedir (1894, s. 69-70).

*Hayr Apraham Risalesi'*nde, *İncil'*de yer alan yedi boru sesi ve bunun sonucunda yaşanacaklar,¹⁰ bir orakçının orağı ile ekinleri biçip ayırması gibi insanların da amellerine göre cennet veya cehennem için ayrılacakları ve iyilerin sağ, kötülerin sol yana ayrılacağı metaforları hikâye edilmiştir (1894, s. 66-73).

Risalede 32, 33 ve 34. dörtlüklerde anlatılan orakçı meseli *İncil'*de şu şekilde yer almaktadır:

İsa onların önüne başka bir mesel koyup dedi: Göklerin melekûtu, tarlasına iyi tohum eken bir adama benzer; fakat adamlar uyurken, onun düşmanı gelerek buğdayların arasına delice ekip gitti. Ve ekin büyüyüp semere verdiği zaman, deliceler de görüldü. Ve ev sahibinin hizmetçileri gelip ona dediler: Efendi, sen tarlana iyi tohum ekmedin mi? öyle ise, delice nereden oldu? Ve hizmetçilere: Bunu bir düşman yapmıştır, dedi. Hizmetçiler de ona: Öyle ise, ister misin, gidip onları toplıyalım? dediler. Fakat o dedi: Hayır, belki deliciler toplarken, onlarla beraber buğdayı da sökersiniz. Hasada kadar bırakın, ikisi beraber büyüsün; hasat vaktinde ben orakçılara diyeceğim: önce deliceleri toplayın, ve yakmak için onları demet yapın; fakat buğdayı ambarıma toplayın (Matta, 13: 24-30).

[...] Ve İsa cevap verip dedi: İyi tohumu eken İnsanoğlu'dur; tarla ise dünyadır; ve iyi tohum melekûtun oğullarıdır; ve deliceler şerrin oğullarıdır; onları ekmiş olan düşman İblistir; hasat dahi dünyanın sonudur; ve orakçılar meleklerdir. İmdi, delicelerin toplanıp ateşle yakıldığı gibi, dünyanın sonunda da böyle olacaktır. İnsanoğlu meleklerini gönderecektir, ve onlar sürçmeğe sebep olan bütün şeyleri, ve fesat işliyenleri onun melekûtundan toplıyacaklar; ve onları fırın ateşine atacaklar; orada ağlayış ve diş gıcirtısı olacaktır. (Matta, 13: 37-42).

İnsanların amellerine göre sağa ve sola ayrılacağı ifadeleri de yine *İncil'*deki şu anlatıya dayanmaktadır:

Fakat insanoğlu bütün melekler kendisile beraber olarak izzetile gelince, o zaman izzetinin tahtı üzerine oturacaktır; bütün milletler onun önünde toplanarak, çoban koyunları keçilerden ayırdığı gibi, onları birbirinden ayıracaktır. Koyunları sağına ve keçileri soluna koyacaktır (Matta, 26: 31-33).

Bu örnekler, risalede yer alan son destandaki olayların ve inanışların kaynağının *İncil* olduğunu göstermektedir.

¹⁰ *İncil'*de Yuhanna'nın Vahyi kısmında 8-11. bablar boyunca üflenecek yedi boru ve bunların sonucunda yaşanacak olanlar ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bk. (Yuhanna'nın Vahyi, 8-11).

Sonuç

Hayr Apraham Risalesi, dinî içeriğe sahip dört destanın yer aldığı Ermeni harfli Türkçe bir risaledir. Risalenin incelenmesi sonucunda anlaşılmıştır ki risalede yer alan destanlarda form olarak Türk halk edebiyatının âşıklar tarafından yaygın kullanılan bir şekli tercih edilmiştir. Destanların yazarının hece veznini kullanma noktasında dikkatli olduğu, hece sayısını tutturabilmek için kelimelerde ses eksiltmelerine, ulama tekniğine başvurduğu anlaşılmaktadır.

Destanlara içerik olarak baktığımızda ise bu destanların dinî tasavvufi bir amaçla yazılan nasihatnamelere ve âşıkların söylediği dinî ahlaki destanlara benzediğini söyleyebiliriz. Bu destanlarda anlatılanlar Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık inanişinde anlatılanlarla oldukça benzerdir.

İçerik bakımından en dikkat çekici nokta Hz. Yusuf kıssasında Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'un rüyasını duyduğunda gösterdiği tepkidir. Anlatının bu kısmı İslami literatürdeki anlatıma daha çok benzemektedir. Ayrıca ahiret hayatının anlatıldığı destanda, *Kitab-ı Mukaddes*'te yer almasa da Hristiyan literatüründe erken dönemlerden itibaren bilinen Yedi Uyurlar anlatısına değinilmesi önemlidir. Bütün bunlar destan yazarının beslendiği kaynaklara işaret etmektedir.

Ermeni harfli Türkçe *Hayr Apraham Risalesi*'nin incelenmesi sonucunda anlaşılmıştır ki bu tür metinleri yazarların temel beslenme kaynakları mensup olunan dinin kutsal kitabı olsa da bu metinler, Osmanlı toplumu içinde ortak bir kültür ve edebi birikimin de etkilerini yansıtmaktadır. Ayrıca bu eserler dinî mistik bir içeriğe sahip olmaları ve bu tür şiirlerin söylenme amaçları bakımından dinî tasavvufi halk edebiyatı içinde değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Akar, M. (2019). Eski Türk edebiyatında İbrahimler, Halil-nâme'nin yeni bir nüshası ve düşündürdükleri. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi (AY-TBD)*, 5(9), 73-98.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2017). Türk ve Boşnak âşık tarzı edebiyat gelenekleri. *İÜHFİM. Ord. Prof. Dr. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı*, (LXXV), 389-406.
- Emecen, F. (1991). Ayasuluk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 4. 227-228.
- Gencosman, K. Z. (1972). *Türk destanları: Bütün eski ve yeni Türk destanları*. Hürriyet Yayınları.
- Güzel, C. (2017). Bilinmeyen bir yatır ve Battal Gazi destanı bağlamında Aziz Mamas'tan Cambaz Pir'e Kutsal'ın sürekliliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2565-2578.
- Hamarat, Z. (2021). Ermeni harfli Türkçe bir hagiografi: Ömr-i Evliya. Alışık, G. S. (Ed.), *Türkistan'dan Balkanlara Türk sufizmi*. (s. 321-344), Paradigma Akademi.
- Haslok, F. R. (2000). *Bektaşilik tetkikleri*. (Hulûsî, Râgıp Çev.) Millî Eğitim Basımevi.
- Ilıcak, H. Ş. – Goshgarian, R. (2006). *Kendi Kendine Ermenice*. Türkiye Ermeni Patrikliği Yayınları.
- Karaoğlu, H. (2022). Hristiyanlık'ta Yedi Uyurlar. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 8(58), 1696-1707.
- Kardeş, M. (1963). *Meşhur saz şairi Âşık Sümmâni hayatı ve şiirleri*. Fakülteler Matbaası.
- Kitab-ı Mukaddes: Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*. (2001). İbrani, Kildani ve Yunani dillerinden tercümedir. Kitab-ı Mukaddes Yayınları.
- Koz, M. S. (1994). 19. yüzyıl aşuğlarından Nâmî'nin İstanbul destanı. (Alptekin, A. B. Hzl.). *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. yıl armağanı*, (s. 272-282), Bizim Gençlik Yayınları.
- Koz, M. S. (1996). 19. yüzyıldan üç aşuğ: Bidari, Serveri ve Naimi. *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*. (s. 25-29).
- Koz, M. S. (2011a). 19. yüzyıl Ermeni aşuğlarından mizahi destanlar. Balta, E. ve Ölmez, M. (Ed.). *Between Religion and Language: Turkish-Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire*. (s. 125-145), Eren.
- Koz, M. S. (2011b). 19. yüzyıl aşuğlarından Fütûhî'nin yaratılış destanı. Balta, E. vd. (Ed.), *Yücel Dağlı Anısına*. (s. 354-375), Turkuaz Yayınları.
- Kur'ân-ı Kerim ve açıklamalı meali*. (1993). (Özek, A. Hzl. vd.) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kut, T. (2003). Bellibaşlı kaynaklarda Ermeni aşuğları (âşıkları). *Tarih ve Toplum*, XXXIX(230), 82-83.
- Osan, M. (2006). *Kuzeydoğu Denizli yöresinde anlatılan efsaneler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pamukciyan, K. (2002). *Ermeni kaynaklarından tarihe katkılar: Ermeni harfli Türkçe metinler*. C. 2. (Köker, O. Hzl.) Aras Yayıncılık.
- Pamukciyan, K. (2003). *Ermeni kaynaklarından tarihe katkılar: biyografileriyle Ermeniler*. C. 4. (Köker, O. Hzl.) Aras Yayıncılık.
- Turhan Tuna, S. (2010). Tevrat'la Kur'an'da kurban kıssası ve Dalaman'da bu kıssanın sözlü geleneğe yansımaları. *Millî Folklor*, 22(86), 30-42.
- Yıldırım, D. (1986). Orta Asya bozkırlarından Urumeli'ne: Türk sözlü şiir sanatının yayılması üzerine. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. C. 2. (441-458).

Metinler

Hayr Apraham İsahag Oğlunu Kurban İtmesi

1. Apraham Allah'ı imanle buldu
Mahdumın kurbanı Hakk'dan emr oldu
Ruyasından kalkıb gözleri doldu
Kaldırdı semaye didelerini

2. Dendi ey Apraham bir emr var sana
Kurban ideceksin oğlun Sübhan'a
Çıkıb şundan çabuk Kudıs dağına,
Göstereyim sana mahall yerini

3. Aprahamın ol dem canı titredi
Düşdü yere ağlar ıdı veledi
Bu mu idi dedi Hakk'ın mürveti
Semaye kaldırdı didelerini

4. Müşköl dir bu dedi Allah'ım bana
Peder nasıl kıysın bir evladına
Aceb dayanır mı doğuran ana
İşidince anın fiğanlerini

5. Melayik der hayır söz iki olmaz
Allah'ın emri dir geruye dönmez
Bundan başka senden kurban istemez
Kabul itmez asla recalerini

6. Der Apraham ditrer bu zayıf elim
Aman rahm et Mevla kurudu dilim
Dayanamam buna nic olur halim
Gayıb ideceyim ömrüm varini

7. Hani bana Mevla itdiyın vadler
Heb millete beni itmekdi peder
Buna hiç uyar mı dünyade keder
İşit derunimin ahuzarını

8. Vad itdin zürriyet pek çođalacak
Göyün yıldızları gibi dolacak
Bu evladın sana varis olacak
Çabuk kesiyorsun ömrün varini

9. Sara der ki ne dir ne sayıklarsın
Ah u fiğan idib her dem ađlarsın

Uyanık mısın yok uyuklar mısın
Bana da beyan et sır hallerini

10. Apraham der Sara sen melil olma
Yat yerine asla uykusuz kalma
Benim gibi sen de acıyla dolma
Zevcin sunar Hakk'a niyazlerini

11. Sara der ey zevcim sen ne söylersin
Dua itmeyorsun illa ağlersin
Niçün yüreyini bana açmazsın
Saklayorsun benden özke sırrını

12. Apraham der inan dua iderim
Cenab-ı Allah'ın emrin güderim
Bazı da gözümde yaşlar dökerim
Ya kul fark itmez mi isyanlerini

13. Sara der ki bana hilaf söyleme
Beyhude söz ile göynüm eylene
Derunimi yıkıp viran iylene
Anlamadım gitdi ben esrarını

14. Apraham der zevcim sen duyacaksın
Gem u keder ile saç yolacaksın
Hem dayanamayıp bayılacaksın
Korkarım bozarsın Hakk'ın emrini

15. Bir hayal dır düşe iman eyleme
Yalvarırım bana böyle söyleme
Aslı yokdan yere düşüb ağleme
Bilmezsin şeytanın sen fendlerini

16. Apraham dedi ki melek söyledi
Hakk'ın emri ciyerciyim dağledi
Artırmak zürriyetim vadlar iyledi
İmdi de deyişdi ol vadlerini

17. Sara der ne ise ben de duyayım
Şu müşevveş halden helas olayım
İsahag'ı doğurmadım sayayım
Def ideyim bari şübhelerimi

18. Apraham der onu Hakk ister kurban
Emr iyleyor mutlak buna yok imkân

Bulunur mı şimdi bu derde derman
Sen de bilmiş ol Hakk'ın emrini

19. Sara bunu duyub heman bayıldı
Ölü gibi ol dem yere yayıldı
Neden sonra ditreyerek ayıldı
Deryalar doldurdu yaş gözlerini

20. Dedi ne dir aman duyduğum sözler
Böyle mi umardık Allah'dan bizler
Durmasın ağlasın bu iki gözler
Taşlara vurayım ben dizlerimi

21. Apraham der gidib uyandırayım
Oğluma haberi ben duyurayım
Hakk'ın emri yerine ben vardırayım
Versin bize gani sabırlarını

22. Sara der gel aman ben kaldırayım
Birdenbire bunu duyurmamalım
Bir oğlum var nasıl ben ayrılalım
Bayılırım işitsem fiğanlerini

23. Apraham der gitme sen sezdirirsin
Çün göz yaşlarını zabt idemezsin
Cenab-ı Hakk'a mütü deyilsin
Sen heman git getir libaslerini

24. Bunu diyerek kalkdı yerinden
Biri lazımdı tutsun elinden
Kanlı yaşlarını silerek gözden
Usulla tutdu İsağ ellerin

25. Uyan kalk sevgülü benim evladım
Pederinim senin sanma ki yadım
Gidelim sahraya var dır bir ahdım
Görelim Allah'ın ihsanlerini

26. İsağ der baba kulun olayım
Bırak beni uykuyıla doayım
Vakit geldiğinde ben uyanayım
Açamam uykudan didelerimi

27. Baba niçin anam bu gün gelmedi
Hasretle yüzüme bakıb gülmedi

Yüzümü yaykayıb kendi silmedi
Asla bozmaz ıdı usullerini

28. Apraham der anan ekmek yapacak
Hızmetiyle varsın uğraşsın ancak
Şimdi vakti yok dır bize bakacak
Hayde oğlum giyin rubalerini

29. Uşaklar der böyle şey biz hiç görmedik
Acelenin sebebini bilmedik
Tatlı uykumuzu kesdiremedik
Duyamadık bunların niyetlerini

30. Ol dem Sara heman oraya geldi
Oğlunu görünce bağrını deldi
Belli itmeyim deyu gözlerin sildi
Saklayamaz oldu esrarlerini

31. İsağag der anam niçin ağlıyor
Yüreyinde bir acı var yakıyor
Durmuş bana melil melil bakıyor
Koynundan çıkarmaz iki elini

32. Sara evladına ol dem sarıldı
Apraham şiddetle ane darıldı
Kurban için bir çok ekmek yapıldı
Hazır iylediler heybelerini

33. İsağag der, baba telaş idersin
Ana sen de niçin fiğan idersin
Acıyla yüzüme nazar idersin
Anladiver bana efkârlerini

34. Apraham der yolumuza gidelim
Vaktında kurbanı teknil idelim
İşte bunun için telaş iderim
Görelim sahranın bülbüllerini

35. Sarıldı anası bırakmaz gitsin
Babası der b[ı]rak¹¹ ibadet itsin

¹¹ Ermenicede iki sessiz harf arasında bulunan ı sesi bazen yazılmamaktadır. (İlıcak ve Goshgarian, 2006, s. 4). Ermeni yazarlar bazen Türkçe kelimelerin yazımında özellikle başta iki sessiz harf arasında olan ı sesini yazmamaktadırlar.

Müradı ne ise Hakk icra itsin
Ağlayarak öpdü hub gözlerini

36. İsağag der ana tez geleceyim
Sahraden çiçekler devşireceyim
Bak sana ne peşgeş getireceyim
Tezyin ideceyim her yanlerini

37. Sara dedi gidin uğurlar olsun
Yolunuz asüde dağlar yol olsun
İtdiyiniz kurban çok makbul olsun
Bir daha öpeyim hub gözlerini

38. İsağag der sözüm eyi dinleyin
Halayıklar siz anamı bekleyin
Gem u ekdarını teskin eyleyin
Dağdın kasavet u gamlerini

39. Bu hal üzre dağa doğru vardılar
Ağaçlardan haylı odun kırdılar
Onları da İsağag'a sardılar
B[1]rakdılar onda uşaklerini

40. Bunlar onda eyleneğinde olsunlar
Yapdıkları işe şaşsa kalsınlar
Hepsi birden dualere dursunlar
Farz oldu beklemek dönmelerini

41. İsağag'ı ol dem bir hayret aldı
Apraham bir acı telaşde kaldı
Bütün ümidini Hüda'ye saldı
Yayanlık pek kesdi dermanlerini

42. İsağag der, baba var ateş, buçak
Koyun nerde, ne şey kurban olacak
Bilmem bu hallerin sonu n'olacak
Anlamadım gitdi esrarlerini

43. Apraham der oğlum itme sen keder
Ol kurbanı Mevla tedarik ider
Bu emeyimizi kendisi öder
Kim bilir Hüda'nın esrarlerini

44. Gel evladım bırak odunu yere
Biraz oturalım yorulduk zere

Ocağı yakayım ben şu çukure
Göstersin Yaradan keremlerini

45. Oğlu der ocağı dur ben yakayım
Yaradan Mevla'ya ben de tapayım
Getir baba ellerini öpeyim
Veresin oğluna dualerini

46. Baba işte hazır itdim ocağı
Artık bileyelim satır buçağı
Getir cilbendini çıkar çakmağı
Yakalım kurbanın odunlerini

47. Apraham der oğlum bak diyneyesin
Kurbanlık koyunun eyisi sen sin
Allah makbul saydı seni bilesin
Yer göy ditretti fiğanlerini

48. Oğlu der ey baba ne dir bu sözler
Allah'ın emri mi yapıdığın işler
Ne sebebe geldik buraya bizler
Anam şimdi sayar saatlerini

49. Apraham der oğlum geri dönme yok
Dayanamayorum acılarım çok
Fetva Hüda'dan dır hiç imkânı yok
Hayde kuzum çıkar rubalarını

50. İsağag der of yüreyim ditredi
Unutdun mu artık rahm u mürveti
Nasıl kıyacaksın bir tek veledi
Acımaz mısın hiç ciger pareni

51. Anamın bu işden haberi var mı
Oğlum deyu sonra beni arar mı
Dizlerini yere vurup dağlar mı
Derdine bulur mu dermanlerini

52. Bildim ben annemi öyle görünce
Ağlayarak gelib beni öpünce
Of çekerek yüreyini çekince
Yüreyinde olan efiğanlerini

53. Aman baba kulun kölen olayım
Biraz sabr et soluğumu alaym

Anne kayrı seni nerde bulayım
Öpmeyecek miyim didelerini

54. İbtida Apraham dua iyledi
Fikrini Allah'a beyan iyledi
Gözlerinden kanlı yaşlar dağledi
Zabt idemez oldu göz yaşlerini

55. İсахag der ben de dua ideyim
Şimden sonra bu dünyayı niydeyim
Allah'ın emrine ben ne diyeyim
Dökeyim cesedin al kanlerini

56. Hürmet iyle bu ihtiyar babama
Dayanıb katlansın bu vefatıma
İşit beni kulak ver feryadıma
Göster kerem ile mürvetlerini

57. Mümkini var ise olsun tepdillik
Avf et baba itdim ise cahillik
Bilirsin genclikde olur eksiklik
Avf iyle kusur u isyanlerimi

58. Anam bu acıya nasıl dayansın
Sahag'ın rubası kane boyansın
Bir sevgülü oğlu ateşe yansın
Alef telef itsin bedenlerini

59. Apraham der getir elin bağlayım
Şimden sonra durmayayım ağlayım
Acılı valideni nasıl eyleyim
Bu acı doğradı ciyerlerimi

60. Aman baba böyle kelim söyleme
Ciyerimi pareleyib dağleme
Bu işi gel valideme söyleme
Asla kesmeyecek fiğanlerini

61. Valideme çok selamler iderim
Yüzlerin ohşalayib elin öperim
İşte bu dünyaden artık giderim
Ah itsin gördükce akranlerimi

62. Hocam beni süal idib ararsa
Akranım İсахag deyi sorarsa

Anam duyub saçlarını yolarsa
Alınca bu yaman haberlerini

63. Karışdırın bazı el işlerimi
Yapılmış yıkılmış hep işlerimi
Bazı da giydiğim libaslerimi
Zay itmeyiniz yadigârlerimi

64. Yaranlarım eger burada olsa
Komşumuzun oğlu Yeğise ısa
O da benim için ider çok tasa
Anınla gezerdik seyran yerini

65. Baba beni sahra için getirdin
Şaşkın olub sen aklını yitirdin
Genc yaşında bir evladın yetirdin
Daha hiç sürmedin bir demlerini

66. Pekce bağla ayağımı elimi
Anam gelse görse benim halimi
Hake koyacaksın yanmış tenimi
Gelib görsün bir gün mezar yerimi

67. Apraham der oğlum ciyerim yakdın
Kendi elin ile ocağın yapdın
Allah'ın emrine itaat itdin
Ahrette alasin ecirlerini

68. Tutdu Apraham ol dem buçağı
Aldı İsağ'ı yıkdı aşağı
Bağ itdi koluna ipden kuşağı
Hem sardı koluna perçemlerini

69. Aman oğlum sen kalbini eyle pak
Katlin görmeyesin bari yere bak
İşbu harakâte avf iyilesin Hak
Mecburum diynemek evamirini

70. İşte Allah sana bir evlad kurban
Tekmil icra olsun verdiğin ferman
Veresin bizlere kuvvet u derman
İcra idem dayim müradlerini

71. Korkudan Sahag'ın dili dolaşdı
Anide göylerden melek ulaşdı

Apraham bu hali görünce şaşdı
Geri çekdi heman ol ellerini

72. Melek der, Apraham, bak kurbanına
Bu koyun bedel dir senin oğluna
Hakk'dan gönderildi kendi kulına
Hüda dır heb viren ihsanlerini

73. Telaş itme Allah seni sınadı
Senin gibi yok dır cihan ağnadı
Acımadın bir tanecik evladı
Tecrübe kılmakda dır sadıklarini

74. Sapeg ağacında bir koç asılır
İsahag'a bedel kurban kesilir
Apraham'ın kalbi rahat idilir
Çün Hakk kabul iyler dediklerini

75. Sarıldı oğluna öpdü gözlerin
Fikrinden çıkarmaz tatlı sözlerin
Hakk kabul iyledi her niyazlerin
Heman bahş iyledi bu kullerini

76. Bin şükürler olsun Allah'ım sana
Böyük bir ihsan dır itdiyın bana
Gelmez bir kimsenin hiç heyalına
Gösterdiyın bişumar ihsanlerini

77. Apraham der, ehlim sana deridim
Gerçi bunun için pek çok ağlerdim
Ben Allah'ın emrin her dem isterdim
Kim bilir Hüda'nın müradlerini

78. Biraz diyne nelim rahat olalım
Ve gidelim uşakları bulalım
Birini müjde deyi salalım
Rahat itdirelim kadınlerini

79. Sara her dem bakar ıdı yollara
Sadaka verirdi fukaralara
Karartı gördüm der halayıklara
Sildi gözlerinin dümanlerini

80. Halayıklar, gelin benim yanıma
Bir ferahlık geldi öz vicdanıma

Kan devr olub derman geldi canıma
Ağnadım müjdeci geldiklerini

81. Koşa koşa gelirler'di yırakdan
Sevinc ile çağırıldılar uzakdan
Dediler müjde size İshag'dan
Verildi gani gani bahşişlerini

82. Dediler gülerek oğlun geliyor
Pederi ağlayıp hem de gülüyor
Sevincinden pek zay akıl oluyor
Zabt idemez oldu göz yaşlerini

83. Gitdiler ileri karşılamaya
Sarılb öpmeye ohşalamaya
Hasret ile anı kucaklamaya
Sağ kavuşub aldı arzulerini

84. Dedi İshag anne işte ben geldim
Çok korkular ile öldüm dirildim
Ben size Allah'dan bahşiş verildim
Göresin oğlunun çok günlerini

85. Apraham dedi ki bu hikmet Hakk'dan
Ketm itmez ihsanın ben tek gedadan
Her dem yücelensin ol gani yezdan
Çok hendan iyledi bu kullerini

86. Boşlayıp öpmeyi çok şükr idelim
Hakk'ın keremini biz fikr idelim
Tanrı'nın ismini sena idelim
Gösterdi akl irmez keremlerini

87. Üç gün ferah ile davet itdiler
Allah'ın emrini teknil itdiler
Bu savaşlar teknil olub bitdiler
Bozmadılar Hakk'ın fermanlerini

88. Bin şükürler olsun ol Yaradan'a
Lutf ider kendine sadık olana
Nasib et ben kula celiyi cana
Hayr Apraham'ın kucaklerini (s. 5-19)

Hazreti Hagop'un Oğlu Hovsep Keđedzigin Methiyesi dir

1. Hagop'un on iki oğlu var ıdı
Hovsep cümlesine baş serdar ıdı
Hem eyi can hem de hüsnedar ıdı
Babası severdi Hovsep'im deyu

2. Hovsep ol günlerde bir rüya gördü
Kalkıb pederine manasın sordu
Babası rüyayı eyiye yordu
Dedi bu hayır dır Hovsep'im deyu

3. On bir yıldız güneş ay yaklağdılar
Huzuruma gelib yere sundular
Cümlesi karşımda divan durdular
Pederi sevindi iyi dir deyu

4. Dedi deme oğlum kardaşlarına
Kıskanıb olur ki küserler sana
Kavi ol Hüda'nın ol ihsanına
Hem şaz iyle beni Hovsep'im deyu

5. Dışardan kardaşları bunu duydular
Ol kıskanc şeytane heman uydular
Anı öldürmeye niyet kurdular
Ağlasın Pederi Hovsep'im deyu

6. Dediler bu büyük adem olacak
Bizim üsdümize bu buyuracak
Ve hepimiz buna divan duracak
İtaat itmezik Hovsep'miş deyu

7. İmdi öldürmeye niyet itdiler
Koyunları gütmek için gitdiler
Gelmediler dađdan çok gecikdiler
Çağırdı babası Hovsep'im deyu

8. Hovsep'i gönderdi varıb bakmaya
Sakın kardaşların dağda kalmaya
İznim yok anlerin ande yatmaya
Tenbih etdi tez gel Hovsep'im deyu

9. Hovsep pederinin emri üzere
Heman yola çıkıb vardı menzile

Gitdi dedi kardaşlara söz ile
Durmayıb gelsinler bekleyor deyu

10. Kardaşları heman anı kapdılar
Öldürmeye hepsi karar kıldılar
Çıkarıb rubasın bütün soydular
Dediler sevensin Hovsep'im deyu

11. Ol dem Rupen dedi olbirlerine
Eliniz kan itmen nahak yerine
Atalım anı kuy'nun birine
Deriz ki görmedik Hovsep'in deyu

12. Hovsep der aman Allah aşkına
İtmeyin kardaşım bu işi bana
İnsaf idin gözlerimin yaşına
Ağlatman babamı Hovsep'im deyu

13. Aman kardaşlarım itmeyin bunu
Düşünün biraz da bir işin sonu
Duyarsa ne der komşu ve konu
Ararlarsa beni Hovsep'im deyu

14. Kabahatım ne dir ne yaptım size
İtmeyib hayinlik giriniz göze
Nasıl bakarsınız pederin yüze
Sorarsa haniya Hovsep'im deyu

15. Ah Rupen kardaşım gel kıyma bana
Yesirin kurbanın olayım sana
Ya babam duyarsa nasıl dayana
Gice gündüz ağlar Hovsep'im deyu

16. Hiç kardaş kardaşa bunu yapar mı
Acımadan boş kuyuya atar mı
Babam duyarsa rahat yatar mı
Gice gündüz ağlar Hovsep'im deyu

17. Anam dersen bir günümü görmedi
Öldü gitdi bir mürade irmedi
Acılı babamın yüzü gülmedi
Valideden mahrum Hovsep'im deyu

18. Şimdi bu derde de nasıl dayansın
Bütün derdleri de birden uyansın

Sağ oldukça ciyerini dağlasın
Yanıb kül olacak Hovsep'im deyu

19. Anler diynemeyib kuyya atdılar
Ağzına bir büyük taş kapatdılar
Ve dahi bir daha aratmadılar
Ne deyecek peder Hovsep'im deyu

20. Şol Hovsep kuyuda aceb ne söyler
Durmayıb dizlerin vurarak ağler
Dideleri çoşub çay gibi çağler
Şimdi sorar babam Hovsep'im deyu

21. Ah benim sevgülü aziz pederim
Bilir misin aceb ne dir kederim
Şimdi bir kuyu dır yatağım yerim
Ah çekerek ağle Hovsep'im deyu

22. Acı acı ağle karib yavrunu
Gayb itdin biricik ben umudunu
Gelir deyu bakma benim yolumu
Sakın ha arama Hovsep'im deyu

23. Anamın acısı yetişmez iken
Beni hiç gözünden ayırmaz iken
Kardaşlardan böyle iş ummaz iken
Yaşlar döküb ağle Hovsep'im deyu

24. Ey göremediyim sima güneşi
Babama haber ver bari bu işi
İki gözlerimden şu akan yaşı
Beyan iyle bilsin bundayım deyu

25. Giceleri doğan parlak yıldızlar
Bakın bana neler itdi kardaşlar
Yollayınız bana bazı yoldaşlar
Teselli itsinler Hovsep'im deyu

26. Ya toprak sen Apel için inledin
Sadık kanı Hakk'a beyan iyledin
Ol hayın Gayen'in suçun söyledin
Beni de haber ver Hovsep'im deyu

27. Gök yüzünde uçan kanadlı kuşlar
Bakın ne yapıdılar zalim kardaşlar

Ormandaki servi boylu ağaçlar
Haber ver babama Hovsep'im deyu

28. Çağırın durmayın benim babama
Gelsin de yetişsin ben imdadıma
Acıyın ya dağ taş bu genc çağıma
Ne deyecek babam Hovsep'im deyu

29. Kardaşları ise sefa sürdüler
Sevinib oynayib deyib güldüler
Çıkarıb satmağa sözler itdiler
Ağlasın pederi Hovsep'im deyu

30. Bazirgândan üç ademler geldiler
Ne dir bu şamata deyu sordular
Kuyudan çıkarıb anı satdılar
Hiç baha yetişmez köle dir deyu

31. Tüccarlar bahasın heman saydılar
Otuz gümüş verib anı aldılar
Kardaşları meserrete daldılar
Kurulmasın bize Hovsep'im deyu

32. Bazirgâlar ol dem ordan kalkdılar
Bedapres'e varıb onu satdılar
Onlar da Hovsep'den çok hoşlandılar
Mısır'a götürdüler Hovsep'im deyu

33. Menan ellerinden kapdılar beni
Mısır çölllerine atdılar beni
Köle makamında satdılar beni
Aran soran yok mı Hovsep'im deyu

34. Kardaşları gömleyini aldılar
Bir oğlağ kanına hem batırdılar
Pederlerine şu yalanı buldular
Canavarlar yemiş Hovsep'in deyu

35. Başladı ol peder saçın yolmaya
Saçlarını çekib dizin vurmaya
Takatı kalmadı yerde durmaya
Haylu ağlemekden Hovsep'im deyu

36. Dedi canver yese bir nişan olur
Gömlek parçalanıb kan revan olur

Şimdi benim halim perişan olur
Çok ağleyeceğim Hovsep'im deyu

37. Vah yavrum aceba ben sebep oldum
Viran olub şimdi acıyla doldum
Kesildi kuvvetim sararıb soldum
Nice ağlemeyim Hovsep'im deyu

38. Nerde arayayım nerde sorayım
Ağlaya ağlaya ben kör olayım
Bu acıdan ölüb de kurtulayım
Dayanamam oğlum Hovsep'im deyu

39. Oğlum yok dır gayru şimdi niydeyim
Başım alıb nerelere gideyim
Durmaksızın etlerimi dideyim
Nasıl aramayım Hovsep'im deyu

40. Yüzüm gülüb bir gün şadan olmadım
Daha Hovsep'imden arzum almadım
Böyle olacağın ben hiç bilmedim
Nasıl dayanayım Hovsep'im deyu

41. Anası sağ deyil ki o da ağlesin
Benim ile kareleri bağlesin
Beni şimdi kimler teselli itsin
Nereden arayım Hovsep'im deyu

42. Dilberlikde asla eşi yok idi
Allah vergisi dir akli çok idi
Ne söylersem diyner idi öyüdi
Nerede bulayım Hovsep'im deyu

43. Aceb ne halde dir ol benim yavrim
Aleflendi şimdi yanıyor bağrım
Sen imdad gel eyle Yaradan Tanğrım
Nic olur bu halim Hovsep'im deyu

44. Böylece ol peder yas ider idi
Allah da Hovsep'i hıfz ider idi
Bedapres ağası meth ider idi
Sağ olasın oğlum Hovsep'im deyu

45. Bedapres'in bir evladı var idi
Hovsep her dem anı arzuler idi

Onun sevdasına çok yanar idi
Ah canım ciyerim Hovsep'im deyu

46. Hovsep tam on dokuz yaşında idi
Pek ırz ehli aklı başında idi
Bir dilber karıcık peşinde idi
Der idi beni sev Hovsep'im deyu

47. Hovsep der beni ahmak belleme
Bu şey günah bana çok zor iyleme
O güneş cenneti sen dar eyleme
Aldatacağsın beni Hovsep'im deyu

48. Karı der ki bende mal şan pek çok dır
Kimseden korkacak hiç pervam yok dır
Sen güzelsin sana sevdam pek çok dır
Her dem aklımdasın Hovsep'im deyu

49. Hovsep der ölmek daha evla dır
Bikirlik feth olmaz mühkem kala dır
Hayin şeytan senin ilmin bile dir
Aldatamazsın beni Hovsep'im deyu

50. Ağamın yanında nankör olamam
Bu rahatı başka yerde bulamam
Ben derya-yı aşka düşüb dalamam
Aldatamazsın beni Hovsep'im deyu

51. Rahm iyle Allah'im der ben kuluna
Bu can feda olsun senin yoluna
Kılavuzla beni doğru yoluna
Nazar et kuluna Hovsep'im deyu

52. Bir beladen çıkdım bu daha beter
Hayin şeytan beni aldatmak ister
Beladen kaçırım arkamdan yeter
Nazar et kuluna Hovsep'im deyu

53. Pederimin Rabb'i aziz Allahi
Candan tapınırım sana vallahi
Geru eyle benden böyle günahi
Nazar et kuluna Hovsep'im deyu

54. Koşdu karı bir Hovsep'i öpmeye
Aşkın arzusini tekmi itmeye

Hem başladı gayet ibram itmeye
Gel benim ol sen Hovsep'im deyu

55. Hovsep de bırakıb rubasın kaçdı
Karıdır ol ande velvele saçdı
Takıldı bu deyu iftira atdı
Ben ona demedim Hovsep'im deyu

56. Kocasına karı yalan söyledi
O da karısına inam eyledi
Derakab Hovsep'i tutub bağledi
Rağbet itdim sana Hovsep'im deyu

57. Kocasına dedi bana ilişdi
Çağırdım aninde adem yetişdi
Rubasın bırakıb firar iyledi
Sen buna tapındın Hovsep'im deyu

58. Atdılar mahbese suçsuz fakiri
Böyle idi ona Hakk'ın takdiri
Amma hıfz iyledi böyle bikiri
Sabrımı sınavım Hovsep'im deyu

59. Başka iki mahbus dahi ande var idi
Bir vekilharc biri kadehkâr idi
Kabihatla mahbus olmuşlar idi
Hoş geldin dediler Hovsep'im deyu

60. İkisi de birer rüya gördüler
Hovsep'e de manâsını sordular
Tabirini derhal anden aldılar
Meth itdiler anı Hovsep'im deyu

61. Kadehkâre dedi unutma beni
Yarın çıkarırlar buradan seni
Vekilharcın tehlikede dir ömrü
Sen unutma beni Hovsep'im deyu

62. Bunlar böyle deyib ol gün geçildi
Devri günü mahbuslardan seçildi
Biri kadehkâr'dı ol bir vekilci
Bunlar anmadılar Hovsep'im deyu

63. Kadehkâr dır esgi hizmete girdi
Vekilharcın başı katıl idildi

Hovsep'in buluşu tamam idildi
Hatıra getirmede Hovsep'im deyu

64. Bir gün Paravon bir rüya gördü
Bütün alimleri çağırıp sordu
Cümleden alimler saraya doldu
Anar mı kadehkâr Hovsep'im deyu

65. Çok alimler geldi bilemediler
Süaline cevab viremediler
Merakını hiç hall idemediler
Demezlerdi bilir Hovsep'in deyu

66. Ol dem kadehkârın hatrına geldi
Ki Hovsep kendi rüyasın bildi
Vardı Paravon'a bir secde kıldı
Dedi bilir bunu Hovsep'in deyu

67. Dedi ki mahbusda var bir ilimdar
Rüya tabirinde ziyade namdar
Gayet uslu kâmil hem de perhizkâr
Emr etdi ki gelsin Hovsep'im deyu

68. Dedi ki haydeyin çıkarın gelsin
Gördüyüm rüyanın manâsın bilsin
Benden külliyetli bahşişler alsın
Ben de derim ona Hovsep'im deyu

69. Oldem Hovsep gelib itdi temennah
Paravon da ona dedi eyvallah
Bu rüyamı sen bilirsin inşallah
Meth iderim seni Hovsep'im deyu

70. Dedi Hovsep ne dir gördüyün rüya
Ben ümüd iderim evvel Allah'a
Rüyayı yorarım şimdi islahâ
Sen de dersin bana Hovsep'im deyu

71. Paravon der gördüm ben yedi öküz
Çıkıldılar ırmaktan gayetle semiz
Birbirine benzer sanki dir ekiz
Bil de meth ideyim Hovsep'im deyu

72. Defa yedi öküz daha çıkıldılar
Amma bunlar gayet zayıf idılar

Sekiz öküzleri anler yutdular
Bil de meth ideyim Hovsep'im deyu

73. İşit dedi Hovsep kulak ver yere
Öküzler isbat dır bu senelere
Sıkıntı olacak çok insanlere
Bilirsem meth eyle Hovsep'im deyu

74. Yedi sene dayim bolluk olacak
Zahre mahsul meyve çok bol olacak
Yedi sene böyle sürüb duracak
Bilirsem meth eyle Hovsep'im deyu

75. Sonra yedi sene de kıtlık olacak
İnsan, hayvan cümle heb kırılacak
Harmanlar otlar heb kuruyacak
Bilirsem meth eyle Hovsep'im deyu

76. Bu yedi senede olan mahsullar
Kıtlık senesine imdad olsunlar
Haber ver dört yane hazırlansınlar
Sonra meth idersin Hovsep'im deyu

77. Adem tayyin eyle zahreler topla
Vaktıyla işini eyi hisabla
Bu iş Alah'dan dır fikrinde sakla
Sonra meth idersin Hovsep'im deyu

78. Bir çok buğdaylar ambarlayasın
Ve heb mahsulları sen topladasın
Bu kasavetlerden sen kurtulasın
Sonra meth idersin Hovsep'im deyu

79. Paravon Hovsep'in öpdü annını
Teslim itdi ona devlet şanını
Bütün Mısır'ın intizamını
Verdi meth iderek Hovsep'im deyu

80. Paravon der yoğdı böyle bir alim
Şimdi cümlenize olsun bu malüm
Bundan sonra onun olsun hep varim
Hürmetler idilsin Hovsep'im deyu

81. Hem dedi ki senin Allah'ın Hakk dır
Sana beyan itdi imanın pak dır

Bu hürmetler sana pek müstahak dır
Deyib ohşar idi Hovsep'im deyu

82. Gezdirdiler ulu Mısr'ın içini
Kimse ağnayamaz Hakk'ın işini
Cümle alem öper idi peşini
Her kes sever idi Hovsep'im deyu

83. Hovsep faytonla dolaşır ıdı
Tellallar önünden çağırışır ıdı
Başına mücevher tac taşır ıdı
Seyr iderlerdi Hovsep'im deyu

84. Ferahlık saçıldı cemii insane
Halk der mutlu olsun doğuran anne
Faydesi dokundu hisabsız cane
Alkişlarlar ıdı Hovsep'im deyu

85. Haçan gelib çıkdı kendi tahdına
Emr etdi Paravon etbaasına
Bundan böyle hüküm virdim ben ona
Velinimet dir sizin Hovsep'im deyu

86. Bedapres utanıb asla gelmedi
Bu sırra zerrece akli irmedi
Kabahat sahibin yine bilmedi
Dimedi suçsuz dır Hovsep'im deyu

87. Karısı der bende idi kabahat
Hovsep'de kötlük yok dır filhakikat
Nakl iyledi nasıl oldu maslahat
Girmeyin günahna Hovsep'im deyu

88. Benim ona gayet sevdam var ıdı
Alevlenib hem vicudim yanardı
Giderek sükütüm aşkım artardı
Ardına düşerdim Hovsep'im deyu

89. Varıb çabuk ona secde kılayım
Sebebinden azim fayde bulaydım
Hem o candan bir helallik alaydım
Çağırdı suçsuz dır Hovsep'im deyu

90. Ağası da gitdi secde iyledi
Hovsep de avf idib tatlı söyledi

Gözlerinden yaşlar akıtdı gitdi
Ol asla ken tutmaz Hovsep'im deyu

91. Paravon der sana destur mükerrem
Senin yüzünden dir bana bu kerem
Ben de rahat olub bir devran sürem
Seni meth iderim Hovsep'im deyu

92. Hovsep bakardı ki buğday toplasın
Toplanan zahreyi deranbar yapsın
Bütün civarlara ademler salsın
İşte bu dır emri Hovsep'in deyu

93. Başladı kıtlığın ilk seneleri
Paravon zikr itdi o rüyaları
Memnun ehalinin her dem dilleri
Bağrışardı var ol Hovsep'im deyu

94. Mısır ölkesinde çoğaldı kıtlık
Varıdı Hovsep'in buğdayı satlık
Kimseye itmedi hiç insafsızlık
Cümlesi meth itdi Hovsep'im deyu

95. Kanan elinde de başladı kıtlık
Duydular Mısır'da buğday var satlık
Hagop kalmış ıdı Allah'a sadık
Fakat ağlar idi Hovsep'im deyu

96. On nefer evladın Mısır'a saldı
Küçük Peniamin yanında kaldı
O bir tanecikden teselli aldı
Yanında saklar'dı Hovsep'im deyu

97. Peniamin'le Hovsep ikisi sırdaş
Ana baba bir dir hem öz karındaş
Hovsep olmuşdu Mısır'a elbaş
Ağlarıdı Hagop Hovsep'im deyu

98. On kardaş heman Mısır'a vardılar
Bilmeyerek temennayı sundular
Ditreyerek divanında durdular
Kendi kurulmazdı Hovsep'im deyu

99. Hovsep cümlesini görünce bildi
Gördüyü rüyaler aklına geldi

Başlayıb bunlara süal iyledi
Dimeyerek anlere Hovsep'im deyu

100. Dedi Hovsep siz nereden geldiniz
Hangı soydan ne memleketdensiniz
Doğrusunu bana söylemezseniz
Belli itmem size ben neyim deyu

101. Dediler Kanan ölkesindeniz
Var dır hayatde bir pederimiz
Hazreti Apraham zürriyetimiz
Pederimiz ağlar Hovsep'im deyu

102. Hovsep der pederiniz sağ mı dır
Sizden başka kardaşınız var mı dır
Pederiniz haylu ihtiyar mı dır
Ne için ağlıyor Hovsep'im deyu

103. Dediler ki evvet babamız sağ dır
Derdlere giriftar pek ihtiyar dır
Hovsep için her dem derde düçar dır
Hala durmaz ağlar Hovsep'im deyu

104. Babamız sonradan bir karı aldı
Ondan iki tane evladı oldu
Sevdiyi Hovsep'i canavar boğdu
Peniamin'i sever Hovsep'im deyu

105. Hovsep der casusa benzersiniz siz
Heb gözlemek için gezersiniz siz
Refik bulub kavga idersiniz siz
Aldatıyorsunuz Hovsep'im deyu

106. Dediler efendim öyle deyiliz
Ol yolda buraya biz gelemeyiz
Babamız Hagop'dan gönderilmeyiz
Daha durmaz ağlar Hovsep'im deyu

107. Hovsep Şmavon'u habse bağlatdı
Kardaşları acı acı ağlatdı
Onlara biraz yemek yollatdı
Gelsin Peniamin Hovsep'im deyu

108. Peniamin'i dedi gidin getirin
Mahbus olanı alın götürün

Beni inandırın sözü bitirin
Aldatmayın beni Hovsep'im deyu

109. Peniamin babamızı gözleyor
İhtiyarı biraz ferah ideyor
Yanından ayrılrsa heman ağlıyor
Aklından çıkarmaz Hovsep'im deyu

110. Hovsep der, diyemem bunu bilmeli
Peniamin'i alıb çabuk gelmeli
Şübhesiz n'oldu kalbim bilmeli
Kandırman siz beni Hovsep'im deyu

111. Emr etdi ölçsünler buğdaylarını
Eyice yesinler taamlarını
Çuvallara koyun paralarını
Ve fakat sormayın Hovsep'im deyu

112. Dokuz kardaş Kanan'a vardılar
Buğdayları döküb para buldular
Nasıl olduğuna tacüb kaldılar
Amma ağlar Hagop Hovsep'im deyu

113. Dediler Şmavon orada kaldı
Bize süal idib haberler aldı
Şaşudsunuz deyu şübheye daldı
Ağlar Peniamin'im Hovsep'im deyu

114. Dedi Hagop, ey vah, bu nasıl gitsin
Ya giderse artık Hagop nic' itsin
İşte Hovsep gitdi bu da mı gitsin
Ben zaten alardım Hovsep'im deyu

115. Vah, biçare Hagop çaresiz kaldı
Dokuz kardaş Peniamin'i aldı
Hagop Kanan'da yalnız kaldı
Ağlar Peniamin'im Hovsep'im deyu

116. Peniamin'i alıb heb bir vardılar
Peşkeşlerin hem Hovsep'e sundular
Ditreyerek divanında durdular
O da demez hala Hovsep'im deyu

117. Hovsep der ki Peniamin bu mu dır
Bu dahi Hagop'un has oğlu mu dır

Babanız nasıl dır rahat mı dır
Daha ağlıyor mu Hovsep'im deyu

118. Gizli gizli Hovsep orda sızlardı
Acılarla ciyerini dağlardı
Girib odasına orda ağlardı
Ben bunları gören Hovsep'im deyu

119. Yemek hazırlatdı etbaalara
Buyrun dedi heb kardaşlarına
Kendisi de bulundu hem yanlarına
Güya ben evvelki Hovsep'im deyu

120. Aziz Hovsep ande neler eyledi
Cümle kardaşların ismin söyledi
Hepsi buna gayet tacüb iyledi
Bilmezler'di ki Hovsep dir deyu

121. Birazdan sofraya yemekler geldi
Hovsep birer birer hepsine verdi
Kardaşları kalbden bu ne dir dedi
Çün o dimez'di ki Hovsep'im deyu

122. Heman ikram idib buyurun dedi
Onlar da ditretek yemekden yedi
Cümlelerin de var kalbinde derdi
Hagop'un sızlar'dı Hovsep'im deyu

123. Heb kardaşların yanına aldı
İkram Peniamin'e ziyade var'dı
Öz kardaşın görüb arzusın aldı
Ane bakar peder Hovsep'im deyu

124. Emr eyledi buğdayları ölçsünler
Altun taşı bir çuvala koysunler
Hırsız deyu Peniamin'i tutsunler
Dimeyerek ane ben kimim deyu

125. Ölçücülere der tenbih olunsun
Tas küçüyün çuvalında bulunsun
Peniamin burada alıkonulsun
Bakalım o ne der Hovsep'im deyu

126. Doldurub çuvaları onlar gitdiler
Giderken yoldan geri çeldiler

Altun tas kayb olmuş sizde dediler
Çıkarmalı tası Hovsep'in deyu

127. Ağlayarak derler biz tas görmedik
Çuvallar içine bir şey koymadık
Bu nasıl bela dır asla bilmedik
Çekeriz, öldürdük Hovsep'i deyu

128. Ol küçüyün çuvalında buldular
Kardaşları gayet mahcub oldular
Cümlesi de orda rezil kaldılar
İtdiyimiz bela dır Hovsep'e deyu

129. Derler Peniamin'e sen niçün yapıdın
Heman hükümdarın tasını çaldın
Biz bigünahleri belaye saldın
Tapar sana peder Hovsep'im deyu

130. Zevallı and idib hem ağlar idi
Haberim yok deyu çabalar idi
Kardaşları onu hırpalar idi
Dimeyeyidin sen Hovsep'im deyu

131. Hovsep der cayız dir sizi öldürmek
Ya buğday virmeyib geri göndermek
Bu itdiyinizi size bildirmek
Çağrışır babanız Hovsep'im deyu

132. Sizin bu suçunuz der bağışlayım
Onunuzu birden yola koyayım
Salt tası çalanı tevkıf kılayım
Ben hayın olamam Hovsep'im deyu

133. Şmavon yer öpdü reca iyledi
Babasının acısını söyledi
Peniamin korkub haylu ağledi
Aman ben vaz geçdim Hovsep'im deyu

134. Peder pek sever'di ol ikisini
Canavarlar yedi olbirsini
Hala durmaz ağlar sevgülüsini
Nerde kaldı benim Hovsep'im deyu

135. Şmavon der kalsam bunun yerine
İzin ver gitsin ol pederine

Sebeb olmayalım son kederine
Ağlemesin yine Hovsep'im deyu

136. Dayanmayıb Hovsep artık ağladı
Acılanıb ciyerini dağladı
Girdi odasına kare bağladı
Bu nasıl acılı Hovsep'im deyu

137. Bütün uşakları dışarı savdı
Kardaşları ile bir kendi kaldı
Gafilden Hovsep'i bir feryad aldı
Ben öz kardaşınız Hovsep'im deyu

138. Sizler beni ol kuyuya atdınız
Çıkardınız köle deyi satdınız
Yalan ile babamız aldatdınız
Canvarlar yemiş Hovsep'i deyu

139. Ben size ol kadar yalvarır ıdım
İtmeyiniz deyu yakarır ıdım
Ayaklarınıza kapanır ıdım
Ben kardaşınız Hovsep'im deyu

140. Kardaşları ol dem heb lâl oldular
Kımıldanamayıb orda kaldılar
Benzleri kül irengleri soldular
Bu muyımış kardaş Hovsep'miz deyu

141. Korkmayın der Hovsep garaz tutamam
Kemliyin yerine kemlik yapamam
Allah'ın eyliyin hiç unutamam
Ürkmeyin ki satdık Hovsep'i deyu

142. Şimdi gidin pederime söyleyin
Ellerini öpün selam eyleyin
Gördüklerinizi heb nakl eyleyin
Ağlamasın artık Hovsep'im deyu

143. Koşu talikalar burdan götürün
Alın pederimi bana getirin
Müjde haberini ane verdirin
Ki sağ dır evladın Hovsep'in deyu

144. Sıray'la öpdü kardaşlarımı
Bağışladı tekmil heb suçlarını

Yine fikr eyledi ol düşlerini
Ben yine evvelki Hovsep'im deyu

145. Beş kat ruba verdi Peniamin'e
Bir alâ at verdi üstüne bine
Altunı doldurdu heybelerine
Söyleyin pedere Hovsep'im deyu

146. Paravon der yaz anler ki gelsinler
Arabalar atlar gönder binsinler
Olanca mallerin heb yükletsinler
Ağlamasın artık Hovsep'im deyu

147. Onlar dır pedere haber verdiler
Cümle gördüklerin heb nakl etdiler
Hebsi de şaz olub ferah etdiler
Sevindi ol peder Hovsep'im deyu

148. Ah idib sevinle haylu ağledi
Barut gibi ciyerini dağledi
Yalvardı anlere böyle söyledi
Aman sahih sağ mı Hovsep'im deyu

149. Peniamin pederine sarıldı
Öpdü ellerine duasın aldı
Hagop bu habere tacübde kaldı
Bu ne hikmet sağmış Hovsep'im deyu

150. Müjde ya peder Hovsep'in sağ dır
Mısr'a hükm iden bir hükümdar dı
İşbu mücizatu iden Allah dır
Gayru hiç ağlama Hovsep'im deyu

151. Derakab yollara revan oldular
Bütün eşyaların dahi aldılar
Ne zaman ki Mısr'a yakın kaldılar
Arzuler görmeye Hovsep'im deyu

152. Müjdecı gönderdi önden birini
Ki gidib söylesin geldiklerini
Hovsep de topladı askerlerini
Peder de bekler'di Hovsep'im deyu

153. Serasker vicuhlar heb vüzareler
Dedi benim ile binib geleler

Cemi etbaalar dahi köleler
Desinler babama Hovsep'im deyu

154. Bir saltanat ile karşıladılar
Ortalığı velveleye katdılar
Mısır ehali seyre kalkdılar
Pederi geliyor Hovsep'in deyu

155. Hagop dahi Hovsep'ini görünce
Evladının müradına erince
İki gözlerinden yaş yürüyünce
Sarıldı bırakmaz Hovsep'im deyu

156. Ağlayarak öper idi bir saet
Bırakmak istemez idi akıbet
Sevincinden kaldı artık bitaket
Sarılıb öperdi Hovsep'im deyu

157. Öpdü babasının gül ellerini
Peder de oğlunun hub gözlerini
Ağlamakdan deyemedi derdini
Yalnız der idi Hovsep'im deyu

158. On iki yıl hasretini çekerdim
Acından kavrulub belim bükerdim
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerdim
Aceb nerede dir Hovsep'im deyu

159. Çok şükür kavuşdum gözüm nurına
Canım kurban olsun senin yoluna
Bakma sen azizim ben kusuruma
Artık ağlamayım Hovsep'im deyu

160. Hiç yalvarmadın mı kardaşlarına
Nasıl da kıydılar şu genc yaşına
Diyeydin rahm idin niyazlarıma
Ben de kardaşınız Hovsep'im deyu

161. Anan sağ olsa da ah bulsa idi
Gözü ile seni bir görse idi
O da bu hasrete çün irse idi
Sarılırdı sana Hovsep'im deyu

162. Kardaşlar oğlumu ben yine gördüm
Şimdi müradıma iyice erdim

Bunca yıl dır kendi kendimi yedim
Ah u figanlar'le Hovsep'im deyu

163. Senin acın ile içerim dolu
Neden zuhr itdi hükümdar yolu
Anan da sağ kalıb olmayıb ölü
Nasil sevinirdi Hovsep'im deyu

164. Kanlı gömleyini elime aldım
Ol saat acımdan saçlarım yoldum
Ah vah ile başım taşlara vurdum
Aceb ne halde dir Hovsep'im deyu

165. Nasıl acımadan kuyya atdılar
Bazirgâne köle deyi satdılar
Beni dahi gelib heb aldatdılar
Canavarlar yedi Hovsep'in deyu

166. Ne kadar varımış çok sabr sende
Allah-ı azmışan öz yüreyinde
Ya bir haber gönder sevinsem ben de
Daha hala sağ'mış Hovsep'im deyu

167. Ben hiç unutamam Allah'im seni
Bunca zaman dır kayırdın beni
Kavuşdurdun şimdi oğluma beni
Çok seviniyorum Hovsep'im deyu

168. Paşalar vezirler güc ayırd itdi
Doğru Paravon'un yanına gitdi
Hagop Paravon'a çok reca itdi
Emanet dir sana Hovsep'im deyu

169. Akıl irmez Yaradan'ın sırrına
Çok ağladım bu yavrunun uğruna
Allah kurban olam senin yoluna
Memnun itdin beni Hovsep'im deyu

170. Emr oldu Hagop'a konak virildi
Halı kilim seccadeler serildi
Hagop gayet ferahlanıb dirildi
Kavuşdum oğluma Hovsep'im deyu

171. Mısırlılar Paravon'a vardılar
Buğday çün ağlaşıb çok yalvardılar

Altunların saçıb zahre aldılar
Teşekkür itdiler Hovsep'im deyu

172. Paravon der Hovsep sensin yalnız
Ne isterseniz ondan alınız
İtdiyi eyliyi sena idiniz
Hiç unutmayınız Hovsep'im deyu

173. Kıtık seneleri tekmi oldular
Hovsep'den çok ödünc buğday aldılar
Ömrünün yolunu ol dem buldular
Allah'ın ademi Hovsep'im deyu

174. Böylece Hovsep idare itdi
Topladığı zahre ganice yetdi
Vakit geldi yeni mahsullar bitdi
Meth itdiler hepsi Hovsep'im deyu

175. Vade yetdi ol dem Hagop göçmeye
Vetanından mallerinden geçmeye
İtdiyi ameli orda biçmeye
Haber itmiş gelsin Hovsep'im deyu

176. Hovsep de getirdi oğullarını
Alsın dedesinin dualarını
Son saatdaki niyazlarını
Allah bağışlasın Hovsep'im deyu

177. Büyük Manase'yi aldı sağ yana
Küçük Eprem'i de çekdi sol yana
Secde kıldı Bari Allah sübhana
Bağışla bunları Hovsep'e deyu

178. Hovsep yalvararak der babasına
Sağ elin koy ilk evladım başına
Epreme mütü olsun ilk kardaşına
Cümlesi sevsinler Hovsep'im deyu

179. Hagop açdı ellerini doğru semaya
Kıldı niyazını Bari Hüda'ya
Çoğaltsın yavruların misli deryaya
Böyle dir minasib Hovsep'im deyu

180. İki birlikde nur olacak dır
Hem küçük büyükden ilk olacak dır

Epren'e zürriyet çok olacak dır
Sonra sen göresin Hovsep'im deyu

181. Ya Rabb'im bunları mübareklesin
Yekünün Hakk Taal' aziz iylesin
Zürriyetlerin ganice itsin
Ferah günler görsün Hovsep'im deyu

182. Duaya dursunlar bir çok melayık
Ömr geçirsinler Hakk'a mıtabık
Bu dünyade insan ömrü bulanık
Şaz olsunlar cümle Hovsep'im deyu

183. Bunları söyleyib can kuşu uçdu
Ta hayr Apraham'a vardı kavuşdu
Hovsep de ağlayıb üstüne düşdü
Kim deyecek artık Hovsep'im deyu

184. Hovsep de yaşadı tam yüz on sene
Çağırđı söyledi silsilesine
Gitmek dir niyetim can ölkesine
Diyecekler hey vah Hovsep'im deyu

185. Siz benim tenimi alarak gidin
Babamın yanına beni defn idin
Cümleniz birlikde muhabbet idin
Ağlamayın n'oldu Hovsep'im deyu

186. Onlar da toplaşıb hepsi ağlaşdı
Cümlesi birlikde çok fığanlaşdı
Cümlenin göz yaşı aşdı da taşdı
Uçurduk biz elden Hovsep'im deyu

187. Böylece ol Hovsep can teslim itdi
Dünyasın cennete tebdilat itdi
Vadesin hayr ile hem tekml itdi
Cihanı ağlatdı Hovsep'im deyu

188. Vasfını duyanlar çok ibret alsın
Günahdan sakınıb iylikde kalsın
Bu beytler her demcik fikrine gelsin
Zikr itsin arada Hovsep'im deyu

189. Hovsep'im günahda bulunsa idi
Karının sözüne uyarsa idi

Çün gönül verib de meyl itse idi
Anmazdı cihan de Hovsep'im deyu

190. Bizler de bunlardan ibret alalım
Sıdk ile inanıb dinde kalalım
Tükenmez sefayı Hakk'da bulalım
Rahmetler saçılısın Hovsep'im deyu

191. Bu fani dünyaden göç ideceyiz
Şerhat huz'runa heb çıkacağız
“Gelin evladlarım”ı işidecek miyiz
Allah mubareki iylesin deyu (s. 20-52)

Dünyanın Kurulması ile Dünya Sonunun Üzerine Beyitler

1. Bu dünya bir ümman ıdı
Hem karanlık düman ıdı
Vakti yok bir zeman ıdı
Hüda emri şene gelir

2. Yaratdı güneşi ayı
Hem dahi kara deryayı
Hazreti Atam Eva'yi
Halk olan dünyaye gelir

3. Yerden ele toprak aldı
Islatıb balçığa saldı
Teni yaptı bir can kaldı
Bakın tene ne ruh gelir

4. Ruhu üfledi ağzına
Gitdi bu ruh ta karnına
Oldu revan Hakk yoluna
Allah vasiyyete gelir

5. Böyri Adem'den Eva'yi
Yaratdı verdi duayi
Anlere olmaya sayı
İsmi şöhet boşa gelir

6. Der sizi yokdan yaratdım
Ruh verib hem de parlatdım
İkinizi bir ten itdim
Zürriyet artmaya gelir

7. Ten türab dır cana sen bak
Ölüb olur yine toprak
Faziletle şeytanı yak
Yine ten toprağa gelir

8. Cennet bahcesine girin
Onda artık posdu serin
Hakk'ın müradına erin
Nihayetsiz ömr gelir

9. Ömr libasını giyin
Hamd olsun Allah'a deyin
Cennet meyvesinden yeyin
Görün ki ne hoşca gelir

10. Koydum sizi cennetime
Nayil itdim izzetime
Şükr iyleyin ziynetime
Encamında hayr gelir

11. Rabbi Allah böyle itdi
Bir haftada halkı bitdi
Altı günde işi yetdi
Yedisinde rahat gelir

12. Rahat durmadı kulu
Karanlık dır onun yolu
Ameli şeytan'le dolu
Encamı bak neye gelir

13. Gitdikce zürriyet artdı
İnsan Hakk yolundan sapdı
Cümlesi tufanda batdı
Sonu öyle gazebe gelir

14. Haddini bil ey bivefa
İtme günah asla sefa
Noy ile şenletdi defa
Ol tarihten sürüb gelir

15. Sürme sen günahlı devran
Bu dünya bir ulu kevran
Hakk'a makbul işe davran
Sonra aklın başa gelir

16. Cahd iyle sen amel kazan
Hiylekâr dır kuyu kazan
Salih dir Hakk yolu yazan
İnanmayan zaya gelir

17. Sen akl ile eyle fikr
Kitab aşikâr 'der zikr
Getirme isyan cane kir
Altbaşı ölüme gelir

18. Ölüm var dır düşün canı
Yaradan sahibi tanı
Suçlu itme suçsuz kanı
Hakk kendi davaya gelir

19. Davacı olacak sana
Zararı var tene cana
Kimi sağ kimi sol yana
Mahşer divanında gelir

20. Sefası cennetin çok dur
Nihayeti asla yok dur
İsyan itme heman tek dur
Ahretde ücreti gelir

21. Kardaşın fakırı kayır
Eyiye fenaden ayır
Ne mezheb ne millet ayır
İtdiyin karşına gelir

22. Bir adem ne amel ider
Kendisi ile salt o gider
İtdiyi günahı öder
Merhamet ol cane gelir

23. Can ki metin dir birinci
Deyil elmas zümrüt inci
Günahkâr azab çekici
Ol vakit püşmane gelir

24. Ümid ile günah itme
Hakk yolundan sapıb gitme
Şeytanın peşine bitme
Yolun ucu nare gelir

25. Güclüklerde sen ol sabur
Ömri insanın hiç olur
Bunu isbat ider Zebur
Sabrı olan hayre gelir

26. Bakısı mahşeri bilmez
Bilse dahi yola gelmez
Dini olan asla ölmez
Ebedi bir ömre gelir

27. Ağlayalım biraz burda
Sürelim sefayı orda
Dört kitaba sen bir sor da
Tez aklın başına gelir

28. İnanalım ya kardaşlar
Hakk'ı tanır dağ ve taşlar
Geçer seneler ve yaşlar
Nihayet toprağa gelir

29. Toprakdan hasıl olub geldik
Dünya ölümlü dir bildik
Yaradana niyaz kıldık
İylik anden kula gelir

30. Akıllı dünyaya bakar
Heb itdiklerinden bıkar
Ölüm de mezara tıkar
Bir yeni dünyaya gelir

31. Dünya fani böyle azar
Fitne ol dır okur yazar
Cehennemde çukur kazar
Apansız oraye gelir

32. Cehennem ebedi mihnet
Akce itmez son nedamet
Her kes saymaz ider ziynet
Ahrette imane gelir

33. Ölüm ile her şey biter
İnsan nihan olub gider
Bağ-ı cihan hezan ider
Mahşerde meydane gelir

34. Aldanma yalan dır cihan
Hüda dır ebedi kalan
Kitabdan nasihat alan
Günahdan sakınagelir

35. Yaykanır ol dem pak olur
Şeytan şerinden yad olur
İnsan mezardan kalk olur
Cihan titremeye gelir

36. Titrer dünyaden bıklır
Sıklet sıcakdan sıkılır
Köşkler saraylar yıkılır
Mahşer divanına gelir

37. Viran olur dağ ovalar
Cihan sararıb da solar
Mağrib Maşrik'daki sular
Çekilir ümmane gelir

38. Kesilir heb ırmak ve çay
Şafkın çeker gün ile ay
Bütün ölüler diri say
Cümlesi divane gelir

39. Kalmaz artık akar çağlar
Fiğan ile cihan ağlar
Alçaklı yüksekli dağlar
Devrilir virane gelir

40. Şükr idin yazaylara
Dökülürler pazarlara
Gömülmüşler mezarlara
Hebsi ol divane gelir

41. Çağrışırılar siz de kalkın
Dünyanın ahırı sakın
Bu alem haline bakın
Hicran cümlesine gelir

42. Derler çıkın biz girelim
Ölüm tatlı dır görelim
Gazab günün geçirelim
Belki bu hal evla gelir

43. Mezarlar da hiç ses virmez
Canlar çıksa başka girmez
Arası pek uzun sürmez
Ol divan kurulagelir

44. Rüşen yıldızlar dökülür
Cihanın beli bükülür
Dört anasırlar sökülür
Melekler dünyaya gelir

45. Birinci boruyu çalar
Titrer cihan inler dağlar
İkinci sedayı salar
Üçüncü feryade gelir

46. Feryad dördüncüde alır
Cihan sade bir düz kalır
Cihan Mevla'ya yalvarır
Beşinci sedaye gelir

47. Seda altıncıdan çıkar
Ölüler divana kalkar
Tacüble dört yane bakar
Bir yeni dünyaya gelir

48. Yedince cihanı yener
Kürsi ile kuzu ener
Bulutlar üstüne biner
Saltanat cihane gelir

49. Her kes hayran olub bakar
Boruları durmaz çalar
Felek tırpanını salar
İnsanlar serilegelir

50. Uyanan mezardan çıkar
Yer göy birbirini yıkar
Melekler tacüble bakar
Yeni yer kurulagelir

51. Kurulur mizan terazi
Tartılır canlardan bazı
Sol yane gider birazi
Şeytanlar ol yane gelir

52. Hakim sağ yanın kayırır
Koyun canverden ayrılır
Salihi sağ yana alır
Cennet dir açıla gelir

53. Sağ yane tatlıca söyler
Hakk cevabı böyle eyler
Bunca senelerle ayler
Hepsi de dümane gelir

54. Der ac idim doyurdunuz
Çıblak idim giydirdiniz
Emrim icra siz itdiniz
Size şimdi ücret gelir

55. Amma diyne bak ne eyler
Sol yane ne cevab söyler
Haksız merhametsiz bedler
Zıندان size layık gelir

56. Emr-i kitabı tutdun mu
Ac ve susuz doyurdun mu
Çıblak mahbus kayırdın mı
Ona göre hükme gelir

57. Kulluk itmediniz bana
Gidin karanlık zındana
Uydunuz hayin şeytana
Şimdi size gazab gelir

58. Sağ yandaki sürer sefa
Sol yane var dır çok cefa
Kanmayanlar böyle lafa
Ol zeman püşmane gelir

59. Gördün mi bu düz karayı
Sağ yanı cennet sarayı
Sadıklar alır orayı
Düşen nur içine gelir

60. Ruşen nur kokusu koyu
Sadıklar dır melek soyu
Cennetin hiç yok dır sonu
Salihler oraya gelir

61. O akıl irmez saray dır
Fikre düşmemiş alay dır
Ucu bulunmaz mera dır
Kuzular oraye gelir

62. Hisarın hadsız kapusu
Dürlü taş yakut yapusu
Salihler girer hepisi
Ebedi sefaye gelir

63. Orda takarlar çelengler
Başına döner melekler
Nihayetsiz dil şenlikler
Ebedi izzete gelir

64. İzzet tahtında dır kuzu
Günden münevver dir yüzü
Canlar sunar şükr sözü
Sonu yok alkışa gelir

65. Şazlık işidilir sağdan
Sol yanı karanlık zından
Dünyade günahkâr olan
Ebedi azaba gelir

66. Orada iderler feryad
Yok dur kimseden hiç imdad
Hayin şeytan olur cellad
Ebedi ölüme gelir

67. Çün belli dir itdikleri
İsyanleri çekdikleri
Günah sefa sürdükleri
Çok acı fiğane gelir

68. Fiğan cehennemin nari
Şeytan bir ajderhankâri
Durmaz basar şol azari
Püsgürüb ol cane gelir

69. Canları karanlık basar
Yılan şeytan ateş kusar
Sönmez heraretden susar
Çağrışib amane gelir

70. Şeytanlar zenciri işler
Gıcırtadır her dem dişler
Nice ihtiyar u gençler
Damla su dilene gelir

71. Diynediniz mi kardaşlar
Kandı mı fikirsiz başlar
Ol divandan titrer taşlar
Düşen başa neler gelir (s. 53-65).

İnsan Ruhunu Teslim İtmediğinde Allah'ın Divanına Çıkması Üzerine Beyitler

1. Diyneyin kardaşlar beyan iderim
Fikrime düşdüğe heman ağlerim
Ciyerime ateş düşer dağlerim
Aceba gidersem bana ne olur

2. Dünya kurulalı yedi bin sene
Bunca insan ölür kalmaz sinsile
Sağ iken görünmez bunlar insane
Habersiz ölene ne hayret olur

3. Çok kâfirler söyler ikide birde
Ahret var mı dır der cehennem nerde
Bunları deyenler şimdi dünyade
Ol saati görüb çok nadim olur

4. Bazı insan var ki adem sen de der
Bir günah üstüne on beş de eder
Geçmez sanır ömrü ne zaman biter
Elli bin seneler bir saat olur

5. Kardaşlarım zann itmeyin burada
Beklemezler ölen insanlar orda
Fikrinden çıkarma bunu arada
Ruhu teslim itsen, bak neler olur

6. Allah'da hikmet çok işte birisi
Ne kadar söylense yok dur gerisi
Bunu düşünenin ciyer paresi
Demir olsa yine dayanmaz olur

7. Tanrı'nın esrarı gelmez hiç dile
Bu dünya kurulmuş hikmetler ile

Biz çok okuduk siz diyeyin hele
Akılda tutmazsak ah neler olur

8. Dikkat idin siz bu Hakk'ın sırrine
Koyalım kulağa küpe yerine
Şaşdım ben Allah'ın hikmetlerine
Baksak mahşer günü ne zeman olur

9. Sonunu düşünmez bu akılsız baş
Can evinden uçar ten kalır bir taş
Yüz bin sene dir bu bilir mi kaç yaş
Çün ölümden sonra dirilmek olur

10. Can kafesden uçsa ten bir leş kalır
Durmaz hiç bir yerde heman fırlanır
Kötü ise eger yeri darlanır
Emr olunur cane tene gel olur

11. Can bir ruh dır ki hiç ele geçemez
Tenden ayrılınca bir durak bilmez
Emr olursa eger dakika sürmez
O tenler mezardan kıyame olur

12. Alalım temsili toprakdan taşdan
Dünya nihayeti olur yavaştan
Düşünsek bunları göz dolar yaştan
Bakalım insane ne zulmet olur

13. Dünya kurulalı bu taşlar yatır
Bunu fikr iyleyub aklına getir
Düşün zihnin ile burada bitir
Ol zeman bu sırra fikr gani olur

14. Can verse bir taş ayağa kalksa
Ol halde o taş etrafa baksın
Bu temsili insan kulağa taksa
Ölüm saatında ne mutlu olur

15. Ol taş a bir sorsak kime bakıyor
Bilir mi kaç bin yıl orda yatıyor
Her hissiyatına fikir katıyor
Bu ne hikmet der de onda lâl olur

16. İnsan vücudini mezara tıkar
San ki bir saat dır yatıyor kalkar

Yer ile göy yıldız birbirin yıkar
İnsan da taş gibi onda lâl olur

17. Biz variken bunlar bizlere dir heç
Diriğ fikrimizden bunları sen geç
Allah akıl virmiş sen var bunu seç
Öldüyün zemande hep belli olur

18. İnsan bu dünyade ider seyyahat
Hiç bilemez kendin öldüyü saat
O dakkede olur mahşer şeriat
Hep bildiyi şeyler başa gel olur

19. Hakk'dan gösterilir Paruk'a ibret
Uyudur o zatı bir niçe müddet
Üç yüz sene uyumakla nihayet
Uyuduğu vakti bir çaryek bulur

20. Yine ibret olur Cenab-ı Hakk'dan
Gösterilib şehri-i Ayasulakdan
Çün Ğegos namında bir adem heman
Deridi inanmam mahşer mi olur

21. Dinsizlerden çoklar fikri karışdı
Anide Allah'dan hikmet yerişdi
Fikrler hall oldu zihnler yetişdi
Diyneyin ki Hakk'dan ne ibret olur

22. Deyelim mi Hakk'ın sırrı bu hikmet
Her kes hayran olub aldılar ibret
Sahib Yaradan'dan yetişdi hürmet
Bildiler can çıkar mahşeri bulur

23. Duydunuz mı Hakk'ın sırrı buyudu
Yedi kardaş mağarada uyudu
Üç yüz yıl yatdılar sahih buyudu
Melun şeytan heman orda gayb olur

24. Yedi kardaş evvel uykuya yatdı
Emr-ı Allah yedisi bir yerden kalkdı
Üç yüz yıl geçmişdi tarihe bakdı
Melun şeytan heman orda gayb olur

25. Asla çıkarma sen aklından bunu
Bin sene yaşasan ölüm dir sonu

Can ki teslim olur mahşer ol günü
Günahkâr şiddetle yere pers olur

26. Nasıl ki Ezrayel canı alacak
O saat borular hep çalınacak
Öldüyü saatda bir uyanacak
Sanki bayılmışa ayıklık olur

27. Doyulmaz saltanat hepsi de orda
İstersen kazanmak fırsatı burda
Bir kerre teftiş et kendini dur da
Allah'ın nufusu nasl icra olur

28. İnsane cayız dir bunu fikr itmek
Bin sene yaşasa var sonra gitmek
Sayılı günlerin encamı gelmek
Can ki teslim olur bak ne hal olur

29. Bazılar ders itmiş heman bunları
Dünyaya geldikse yapsak şunları
Bilmez ki habs itmiş şeytan onları
Öldükden sonra heb besbelli olur

30. Diynemez tenbihi günahı yapar
Hakk yolun bırakıb eyriye sapar
Allah'dan vaz gelib şeytane tapar
Bilmez ruh teslimi ne halde olur

31. Ölmü düşünmeyib günaha bakar
Bilerek canını kazebe yakar
Vakit gelişinde mezardan kalkar
Püşman olur amma çifayde olur

32. Ölüm gelir insan mezare göçer
Yüz bin yıl bir dakika misillü geçer
Aher tamam olur orakcı biçer
Hayırsız otları seçmede olur

33. Hayırlı ekini tarladan yolar
Yolar da buğdayın savurur salar
Derambar olunub mahzenler dolar
Rahat ile sefa sürmede olur

34. Hayırsız otların içinde bakar
Atıb ateşlere onları yakar

Cehennemde ateş seyl gibi akar
Onlar da orada yanmakda olur

35. İnsan ekin gibi hep gelir geçer
Burda ekdi ise orada biçer
Halis koyun o dur sürüden seçer
Kuzu olmayana ne luzum olur

36. Bu kitab sözün her kim ki duysa
Fikrinden çıkmayıb aklına koysa
Bir kerre düşünse Hakk yola uysa
Son saat yoldaşı melayık olur

37. Ne mutlu bunları kulakda tutan
Günah lekelerin üstünden atan
Ölüm saatına uzanıb yatan
Ol ande cennetin tacını bulur

38. Diynevene bu dur bir büyük ibret
Sakın sapmayasın günaha sabr et
Yenilme şeytana eyice alt et
Alt olursan yerin cehennem olur

39. Bir insan kadimi uyanık olsa
Zamiri Allah'a dosdoğru tutsa
Ölüm gelib anı dahi de alsa
Kalbi ferah fikri asüde olur

40. İşte kardaşlarım eyi bilelim
Ölmü zıkr iderek yola gelelim
Ölüme çare yoksa eyi ölelim
O zeman da insan çok ferah olur

41. Ölüm saatında bunlar olacak
Bütün yazılanlar yerin bulacak
Ücreti alanlar kadim kalacak
Acab o ömrden doymak mı olur

42. Saf be saf borular hep çalınacak
İnsanlar uykudan hep uyanacak
Günahkârler kısmı celb olunacak
Dişler gıcirtısı orada olur

43. Günahkâr sol yana salih sağ yane
Seçilmez orada baba ve ane

Gazab olacak dır günahkâr cane
Kabahat sahibi orda zeyl olur

44. Hakk-ı İncil Tevrad yerini bulur
Kişinin eyliyi orada kalur
Ondan öte asla köy şehir yok dur
Bu beyitler böyle nihayet bulur (s. 66-73).